

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

Petlić

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

8

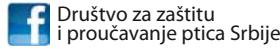
BROJ

APRIL 2013

Izdaje:

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije
Radnička 20a, 21000 Novi Sad
www.pticesrbije.rs

Društvo za zaštitu
i proučavanje ptica Srbije

Urednik:

Marko Tucakov
e-mail: markotucakov1@gmail.com

Urednik fotografije:

Katarina Paunović
e-mail: cyberkat74@yahoo.com
www.photobirding.com

Članovi uredništva:

Dragan Simić, dr Voislav Vasić, Milan Ružić, Goran Sekulić

Lektura: Vesna Grginčević**Design i priprema:**
UNITgraphics.com / Imre Šebešćen ml.**Štampa:** Stojkov, Novi Sad**Tiraž:** 500**Naslovna strana:**

Grlica *Strptopelia turtur* / Foto Levente Sekereš

Sponzor

Izdavanje ovog broja omogućila je kompanija Witteveen+Bos, vođa konzorcijuma koja implementira projekat „Priprema dokumentacije za hidrotehničke rade na kritičnim sektorima reke Dunav u Srbiji“. Korisnik ovog projekta, koji finansira Evropska unija je Direkcija za vodne puteve (Plovput). Zahvaljujemo Witteveen Bosu i Direkciji za vodne puteve.

**DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE**

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije je organizacija koja okuplja pojedince i institucije koje brinu za ptice u Srbiji u mrežu aktivnih članova i uspostavlja i održava partnerske odnose sa ornitološkim organizacijama širom Europe učešćem u zajedničkim projektima. Društvo svoj rad zasniva na proučavanju i zaštiti divljih ptica i njihovih staništa. Predsednik Društva je Jožef Gergelj, potpredsednik Milan Ružić, sekretar Marko Tucakov, a članovi Upravnog odbora: Marko Šćiban, Dimitrije Radišić, Marko Janković i Oto Sekereš.

Sadržaj

Zaštita ptica

Gžegož Maćorovski i Pavle Mirski: O crnim orlovinama i njihovim antenama	4
Marko Tucakov: Život na dunavskom pesku i u njemu	6
Ivan Mitrović: Zajedničkim planiranjem do rešenja prihvatljivih za sve – utopija ili realnost?	7

Gde žive ptice u Srbiji?

Išvan Hulo: Rečica koja krpi rascepkanu Peščaru	9
Marko Janković: Na Gradcu je sve počelo.....	12

Vesti i reportaže

Saša Preradović: Fotograf kao plen belorepana	16
Dragan Fabijan: Deponije smeća meke za očitavače markiranih galebova.....	17
Marko Šćiban: Kako prepoznati malu lisastu gusku?	17
Ogranak u zapadnoj Srbiji: Roda Rosa	17
Marko Janković: Ogranak DZPPS-a u povoju.....	19
David Grabovac: Bez predrasuda i sujete do zaštite velike droplje	19
Marko Šćiban: Oporavljena eja	19
Dragan Simić i Dejan Đapić: Ponovo tražimo zaštitu prepelice i grlice	20
Draško Gruić: Više ljuditelja nego ljubitelja gradskih lasta u Novom Sadu	20
Dragan Simić, Nikola Stanojević i Zoran Karić: Zloupotreba mreža za ptice i ribe	21
Dragiša Gašo Petrović: Evropske škole za živu planetu u Čačku	21
Uroš Pantović: Krečnjačke klisure – utočišta lepote	22
Marko Šćiban: Pobrojane zimovalice	22
Dimitrije Radišić: Sporo se šire ekološke mreže..	22
Milan Ružić: Preparator kriv za prodaju vodenog bika	23
Milan Ružić: Sastanak u Ohridu	23
Uroš Pantović: „Radimo za prirodu“ na Suvoj Moravi.....	24
Milica Savić: Prvi razred Novosadske škole ornitologije	24
Dragan Simić : Beogradski mali vranci ipak se izborili sa mostom?	25
Dimitrije Radišić: Deveti smo u Evropi	25
Oto Sekereš: Prstenovanje na ekološkom kampu „Ludaš 2012“	27
Atila Agošton: Trinaesti ornitološki eko-kamp u Novom Kneževcu.....	28

Ornitološki asesuari

Miodrag Čosović: Ptice markarice (4)	29

Prikazi

Gordan Pomorić: Fotografski fragmenti	31
Marko Tucakov: Vodeni labyrin.....	31

Naftalin

Voislav Vasić: Brem	32

Za početnike

Dragan Simić: Ptičarska oprema: durbin	33

Meridijani

Maćej Šimanjski: Jesenji dani na „dobrom vazhudu“	35

Crna hronika

Milan Ružić: Stravično trovanje zaštićenih ptica kod Čačka.....	37
Marko Tucakov: Ima li kraja trovanju i ubijanju zaštićenih vrsta?	37

Najstarija svetska organizacija za zaštitu prirode proslavila 90 godina

90

Ideje pokreću svet, ali samo ako ljudi deluju na osnovu njih. Baš to se dogodilo oko podneva, 20. juna 1922, kada se izuzetna grupa ljudi iz različitih zemalja srela u Londonu, u privatnoj kući ministra finansija Ujedinjenog Kraljevstva. Sjedinjeni svojom strašcu za pticama, zaključili su da jedini učinkovit odgovor na ondašnju rastuću trgovinu perjem divljih ptica i na pretanje migratornim vrstama širom kontinenta treba da bude usklađeno međunarodno delovanje.

To je bilo rođenje prve prave međunarodne organizacije za zaštitu prirode na svetu, kako je decenijama kasnije Međunarodni savet za zaštitu ptica (evoluirao u BirdLife International) opisao profesor Kaj Kari-Lindal.

U decenijama koje su usledile, svet je postajao sve naseljeniji i sve industrijalizovaniji. Nevolje za prirodu postajale su sve složenije, a potreba za usklađenim odgovorom sve veća. Iz te potrebe rođen je 1922. BirdLife International, danas najveće partnerstvo koje radi za dobrobit prirode u 116 zemalja, ujedinjeno zajedničkom vizijom svetskog partnerstva za lokalne akcije koje imaju globalni uticaj.

„Devedeseta godišnjica BirdLife International je prilika da se prisetimo što smo postigli zajedno i pomaže nam da se usredsredimo na budućnost kakvu želimo“ kaže dr Marko Lambertini, izvršni direktor Partnerstva. „Mnogo toga se promenilo tokom devedeset godina, ali suština ipak nije. Potreba za međunarodnom saradnjom je samo bivala sve veća i jača, isto kao i sušinska potreba za osnaživanjem lokalnih kapacita za zaštitu prirode širom sveta. Sve to danas se čini savršeno logičnim, ali bilo je zaista vizacionarski pre devet decenija“, komentariše on.

Partneri BirdLife širom sveta obeležili su i obeležiće ovu godišnjicu serijom prigodnih članaka u svojim magazinima i ostalim materijalima, uključujući i Svetski kongres BirdLife partnera u junu 2013. u Otavi, Kanada.

Aktivnih zaštitara, čiji se broj nekada merio desetinama, sada ima na milione, sa deset miliona podržavaoca unutar samog Partnerstva. Svi mnogo dugujemo odlučnoj grupi ljudi koji su se sakupili da bi оформili Međunarodni savez za zaštitu ptica u podne tog 20. juna 1922.

Zvanična izjava BirdLife International povodom obeležavanja jubileja

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, približavajući se jubileju četvrt veka od svog osnivanja, ne samo da čestita ovaj pozamašan jubilej nego se istovremeno nuda učvršćivanju saradnje sa BirdLife International kroz, verujemo, skoro dobijanje statusa pridruženog člana ovog Partnerstva (BirdLife Affiliate). U dobrom društvu uvek je lakše postizati pobjede u zaštiti prirode i ptica!

Vrednosti

Lokalitet A. Podunavsko selo u Bačkoj. Čini se da je proleće već došlo, barem po baštama punim vrednih starijih ljudi koji se trude da rano povrće poseju ili posade na vreme, ali sudeći i prema užurbanim ratarima, jer selo se ispraznjujući prolećne radove. Svi nekud žure, umorni od preduge, presnežne i hladne zime, ali zadovoljni su što konačno mogu da se posvete onom što najbolje znaju, i od čega zavise.

No, nešto nedostaje. Starac sadi svoj arpadžik, ali stalno se ispravlja i gleda okolo, u nebo, pa, ne nalazeći ono što traži, opet se saginje i nastavlja. Konačno, preleće prva seoska lasta, pa još jedna... Starac ih ozaren prati, skida kapu i pozdravlja, kako njih, tako i onoga za koga veruje da mu je konačno dao i njih i pravo proleće, i nastavlja, zajedno sa zvukom zvona sa obližnjeg crkvenog tornja koji obznanjuje podne:

„O, hvala Bogu i hvala našim pticama koje su nam se vratile! Oče naš...“

Lokalitet B. Pomoravlje kod Velike Plane. Obala jedine, baš naše reke, pred početak leta. Topole prosule svoje leteće seme po celoj dolini, pa se čini da su neki delovi pored obale i oko nasipa zavejani belom paperjastom letnjom atrakcijom. Mapiranje gnezdarica na područjima na kojima, kako to naši ornitolozi vole da kažu, „niko do sada nije radio“. Dobro, nije baš tako... Predah na jednom od splavorava gde, čini nam se, tog leta nikо nije boravio. Jako dobro mesto i za briefing sa dotadašnjih sedam sati provedenih na terenu. Najviše nas, ipak, oduševljava lucidna lokalna poruka koju nalazimo na zidu vikendice u vidu grafta:

„Morava je naše blago,
čuvajmo je kao dete dragoo!“

Lokalitet C. Pomalo oštar početak leta na Pešterskoj visoravni, oko Karajukića Bunara. Nisam jedini koji prvi put iz naše ekipe boravi na Pešteru, i zaista nije preterana ni jedna hvalospevna kvalifikacija koljom prirodnjac i drugi posetioci Peštera obasipaju ovaj jedinstveni prostor. Opet mapiramo gnezdarice, a to znanje planiramo da korisimo za nominaciju za Ramsarsko područje, IBA i zaštićeno područje. U međuvremenu, ramsarska prijava je prošla, kao i IBA, a zaštićeno područje još čekamo. Među ejama livadarkama, običnim travarkama, rusim svračcima, žutim pliskama, srećemo bakicu koja, čila, trči za svojim kravama, brinući predano da sve budu na broju i da ni jedna ne ode predaleko.

„Dečice, uživajte. Sve ove naše livade, vazduh, ptice, sve to je čista zdravina!“

Razumevanje prirode i živog sveta kao lične vrednosti zajedničko je za sva tri slučajno odabrana žitelja naše prelepe Srbije. Želim da verujem da je to imanentno za dobar deo stanovnika ove zemlje, bez obzira na razne opterećenosti koje nam se nameću, najčešće neželjeno. Hoću da verujem i da će generacija koja sada na svojim plećima nosi ne tako lagodnu sadašnjost i svakako upitnu budućnost društva ove zemlje, nači dovoljno snage i motiva da uradi još jedan težak zadatak. Taj je da svojim potomcima, kao vrhunsku vrednost, ravnopravnu sa vrednostima koje krase samosvesnog odraslog i odgovornog pojedinca (empatija, ljubaznost, poštovanje, istinoljubivost, samopoštovanje, marljivost...), usadi još jednu. To je poštovanje, uvažavanje i lični doprinos prirodi i životu svetu. Starac Podunavac možda vidi samo religijski simbol u prvoj lasti, autor pomoravskog grafta je poprilično promašen umetnik, a babičica Pešterka je ceo život provela unutar nekoliko sela na našoj najvećoj visoravni i na okolnim livadama. Sva tri žitelja naše zemlje imaju nešto zajedničko. Okruženi očuvanom prirodom i oslonjeni životno na nju, oni su nepogrešivo i kao vrhunsku vrednost usvojili upravo ono što je generaciji njihovih potomaka, kako često vidimo, bespotrebno, štetno i, ponajviše, ne donosi profit.

Urednik

Ugrožene vrste: Crni orao *Aquila clanga*

O crnim orlovima i njihovim antenama

Odrasli crni orao *Aquila clanga* sa satelitskim transmitemerom

Smatra se da je crni orao najredi evropski orao. Njegova populacija na našem kontinentu broji 800–1.100 parova koji su koncentrisani, pre svega, u evropskom delu Rusije i u Belorusiji. U Poljskoj se crni orao rasprostire uz zapadnu granicu. Cela njegova populacija gnezdi se u dolini reke Bježbe. Ova vrsta je tesno povezana sa prostranim vlažnim površinama čija je hidrologija neizmenjena ljudskom rukom i sa biljnim svetom očuvanim u prirodnom stanju. Zbog ranijih i sadašnjih ekoloških promena u centralnom delu doline Bježbe i u drugim močvarnim staništima, poljska populacija crnog orla i dalje je ugrožena. Kako bi se izradile efikasne metode zaštite ove vrste, poduprte solidnim poznavanjem njene biologije i potreba, u dolini Bježbe sprovodi se LIFE projekat: „Crni orao – ptica kao retko koja“. Jedan od zadataka projekta jeste istraživanje biologije gnežđenja i ekologije distribucije, kao i mesta zimovanja

i puteva seoba crnih orlova satelitskim praćenjem. Taj projekat vodi Društvo za ptice Poljske i Komitet za zaštitu orlova, koji od 1991. istražuje crne orlove i bavi se njihovom zaštitom.

Telemetrijska istraživanja crnih orlova počela su u dolini Bježbe 1992. Njihov osnivač bio je lider evropskih telemetrijskih istraživanja ptica grabljivica Bernd Ulrich Mejburg. zajedno sa svojim kolegom Joahimom Matesom, od sedamdesetih godina prošlog veka posmatrao je ovu vrstu na Bježbi. Poljsko-nemačka grupa, čiji je cilj bilo utvrđivanje selidbenih puteva i mesta zimovanja najredih orlova, stvorena je upravo 1992. U sastav grupe ušli su, sa poljske strane, Tadeuš Mizera i Gžegož Maćorovski. Kasnije se grupi s nemačke strane priključio Kaj Grašinski. Devedesete godine su vreme kad su satelitski transmitemeri doneli mogućnost dobijanja vrlo tačnih podataka o seobama ptica. Ranije je njihova primena kod ptica grabljivica bila

nemoguća s obzirom na preveliku težinu uređaja tog tipa. Ne manje značajno bio je i visok trošak nabavke transmitemera i posledično – dobijanje podataka. Bez svake sumnje, ograničenje je bila i mala preciznost uređaja tog tipa i postizanje rezultata sa potencijalnom greškom od nekoliko stotina metara. Pred toga, tada su metode hvatanja ptica tek bile u povoju, u pitanju je bila oprema teška desetine kilograma, prostrane močvare ograničavale su pristup gnezdima. Bilo je i drugih poteškoća, koje su eliminisane tokom sledećih godina. Zbog svega toga prvi transmitemer postavljen je na odraslog crnog orla tek 1995. Ranije su transmitemere dobijale mlade ptice. Između 1996. i 2002. poljsko-nemačka grupa opremila je transmitemera petnaest ptica (u okviru toga pet mладunaca). Grupa istraživača na taj način bitno je doprinela određivanju selidbenih puteva i mesta zimovanja crnih orlova. Usavršen transmitemer sa sistemom GPS Microwave dobila je ženka crnog orla 2005. Tako su istraživači dobili detaljne podatke o mestima na kojima ove ptice love. Istraživanja poljsko-nemačke grupe okončana su 2006.

Telemetrijska istraživanja crnih orlova ponovo su počela 2011. u okviru projekta „Crni orao – ptica kao retko koja“. Za praćenje kretanja ptica koriste se, u prvom redu, već proverena rešenja – solarno napajani satelitski transmitemeri GPS firme Northstar, teški 30 ili 40 grama. Ovi uređaji registruju položaj ptice uz pomoć sistema GPS, a zatim, preko francuskog satelita Argos, šalju podatke u obračunski centar, odakle, preko internetske aplikacije, stižu primaocu. Istovremeno, iste godine na mužjaka crnog orla bio je postavljen uređaj tipa logger GPS koji šalje podatke preko mreže mobilne telefonije. Takvi uređaji napajaju se sunčevom energijom i imaju približno istu težinu kao i satelitski transmitemeri. Primenjen lokator proizvela je poljska firma Ecotone. Uređaj je vrlo dobro obavio zadatku i dobio je više podataka nego satelitski transmitemeri. Interesantno je da mreža mobilne tele-

fonije nije stvarala probleme, čak ni u centralnoj i južnoj Africi. Obe vrste transmitera pričvršćuju se na pticu pomoću teflonskih ili neoprenskih lenti na način koji podseća na nošenje ranca. Karakteristična antena koja viri iznad leđa orlova već desetak godina je „dijagnostička odlika“ koja pomaže u određivanju vrste crnih orlova na Bježi. Smatra se da težina uređaja za telemetrijsko praćenje ptice ne sme preći 5% mase ptice. Uređaji korišćeni na Bježi čine 2,5–3% ukupne težine ptice i ne smanjuju efikasnost kretanja. Dokaz može da bude mužjak Kolumbo, koji nosi transmiter od 1999. i svake godine uspešno čuva novog orlića. Četiri odrasla mužjaka prate se od juna i jula 2011. i zna se da su tri jedinice zauzele susedne teritorije. Među njima nema veće agresije prema rođacima iz vrste. Sporovi se rešavaju bez krvoproliva. Parovi ptica potvrđuju da je teritorija zauzeta prolećnim svadbenim letovima. Kasnije u sezoni mužjaci izvode slične svadbane vazdušne evolucije koje upozoravaju konkurenčiju da je određeni deo vazdušnog prostora zauzet. Ova forma komunikacije očito je efikasna jer su svi mužjaci sačuvali granice svojih teritorija. Ni jedan se nije usudio da uđe u teritoriju komšije više od 100 do 200 m od granice.

Za sada je teško odrediti koju teritoriju površinski zauzimaju crni orlovi. Godine 2011. ptice su bile praćene od

love plen. U proleće traže hranu pre svega na poplavnim područjima uz reku, gde najverovatnije love preletne šljukarice, patke i barske ptice. Međutim, od polovine juna češće love dalje, na livadama košanicama gde njihov plen postaju voluharice i žabe. Čini se da crni orlovi zahtevaju veće teritorije nego kliktasi *A. pomarina*. To je povezano sa činjenicom da je dostupnost plena u močvarama znatno manja nego na suvim površinama koje voli kliktas.

Crni orlovi samo retko prezimljavaju u Poljskoj. Najčešće krajem septembra ili početkom oktobra krenu ka mestima zimovanja koja se nalaze nekoliko hiljada kilometara (2,5 do više od 6) južno od Poljske. Putovanje traje oko mesec dana. Prosečno dnevno prelete oko 180–200 km. Zimske teritorije nalaze se u basenu Mediteranskog mora i u severnoj Africi. Bježanski crni orlovi nemaju jedno zimovalište. Interesantno je da su zimu 2011/2012. svi odrasli orlovi prezimili na području Sudana i južnog Suda- na. Ptice praćene pomoću transmitera – Kolumbo (Kolumb), Vitold (Witold), Henrik (Henryk) i Hubal – zimovale su u dolini Belog Nila 150–200 km jedna od druge. Mlade ptice – Soja (Zoška) i Đorđe (Jerzy) – zimovale su znatno bliže. Đorđe je krenuo u dolinu Nila i tamo je najverovatnije uginuo. Soja je zimovala na Kritu. Zahvaljujući ranijim telemetrijskim istraživanjima i prstenovanju

o svom položaju poslao je u novembru iz doline Nila. Soja nas nije izneverila. Čitavu zimu provela je na Kritu, koji je preletela uzduž i popreko. Posumnjali smo da joj se dopala klima i da ne žali za severnom hladnoćom. Međutim, u aprilu je krenula sa ovog grčkog ostrva. Kad smo se poradovali njenom povratku u dolinu Bježbe, ona je iznenada prošla mimo rodnih krajeva i otišla dalje prema severu u Mazuriju. Kasnije je bila u ruskoj kaliningradskoj oblasti, najdaljem severoistočnom delu Poljske (Suvalsko područje) i putovala preko Litvanije čak do Letonije. Još neko vreme Soja je boravila u Poljskoj, Litvaniji i Rusiji, da bi se konačno naselila u istočnom delu Mazurije. Tamo nas je preplašila, jer se duže vreme zadržavala na jednom mestu. Situacija je bila puna sumnji i bilo je neophodno proveriti šta ju je zadržalo. Našli smo je tek nakon druge potrage. Sedela je u dnu šume i nije pobegla čak ni kad su joj se približili ljudi. Pregledao ju je veterinar i napravio rentgenski snimak. Soja nije imala nijednu povredu, u guši je imala puno hrane, ali njena kondicija izazivala je zabrinutost. Nekoliko sledećih dana provela je u volijeri na Bježbi. Situacija se iznenada poboljšala na dan kad je trebalo da krene na dalji oporavak u ptičje pribežište u Počopku kod Bialistoka. Ptice je izašla iz kartonske kutije i pred zbumnjem starateljima poletela na najbliže drvo. Odahnula je na trenutak i odletela dalje. Nažalost, tokom rehabilitacije transmiter je bio skinut sa ptice i svaki trag joj se gubi. Nadamo se čemo o njoj još čuti. Ako budemo imali sreće, naći ćemo je zahvaljujući prstenu koji stavljamo svakom mladuncu crnog orla.

Nisu još završena istraživanja perioda kad mlade ptice postaju samostalne. Godine 2012. novi mladunci crnog orla dobili su transmitere i lokatore. Njihova putovanja i subbine, kao i subbine Kolumba, Vitolda, Henrika i Hubala, mogu se pratiti na internet stranici www.orlikgrubodzioby.org.pl. U trenutku pišanja ovog teksta roditelji crnih orlova na Bježbi još su hranili svoje mladunce. Međutim, svaki dan očekivali smo da, saglasno kalendaru crnih orlova, mlade ptice krenu na svoje prvo, daleko i opasno putovanje. Držimo palčeve, gledamo karte i čekamo bezbedan povratak naših „najmočvarnijih“ orlova.

Gžegož Maćorovski i Pavle Mirski
Preveo sa poljskog Maćeđ Šimanjski

Mladunac crnog orla u gnezdu

polovine sezone gnežđenja i za to vreme koristile su teritoriju površine 1200–2500 hektara. Može se prepostaviti da je tokom cele sezone posećivano područje još veće. Naime, primećeno je da crni orlovi menjaju teritorije na kojima

znamo da crni orlovi biraju zimovališta i u Španiji, kontinentalnom delu Grčke, Turskoj, Čadu i Zambiji.

Ptice Soja i Đorđe srećno su stigle u zimovnik, gde je Đorđa sreća najverovatnije napustila. Poslednje podatke

Život na dunavskom pesku i u njemu

Foto: Branislav Rudić

Život u pesku: deo kolonije bregunice *Riparia riparia*

Područje Podunavlja oduvek je bilo poligon raznih strukturnih intervencija. Cilj im je uglavnom bio povećanje komfornosti za nas koji živimo na rečnim obalama i oko njih: zaštitom od poplava (izgradnja nasipa), olakšanjem plovidbe (učvršćivanje korita, obala, bagerovanje), izgradnjom obalotvrdi i pragova, regulacijom niskih vodostaja zatvaranjem rukavaca, izgradnjom hidrocentrala, poboljšanjem poljoprivrede (izgradnja nasipa i isušivanje), šumarstva (zasadi domaćih i stranih vrsta) i urbanizacije (zone za stanovanje i industriju, rekreacija, iskopavanje građevinskog materijala). Pobrojane intervencije su za sobom povukle i ekološke efekte, kao što je erozija korita, otvaranje rukavaca, promjenjen hidrološki režim i morfologija rečnog toka. Nekada okosnica dinamičnog vodenog ekosistema, Dunav je tako pretvoren u regulisani i izmenjeni vodotok kojim se aktivno (i interesno, sektorski) upravlja.

Ne preostaje nam, u takvoj konstelaciji, ništa drugo no da se divimo činjenici što tok Dunava u Srbiji, sve do hidroelektrane Đerdap I, nije preščen potrebama energetskog sektora i što su hidromorfološki procesi takvi da sama reka još uvek može da vaja i oblikuje svoje korito. Zahvaljujući tome, „život na ivici“ fenomen je koji zaslužuje zalaganje i zaštitu, i to zaštitu (dinamičnih) procesa koji utiču na rečnu morfologiju, pre nego (statičnih) područja, lokaliteta, biljnih zajednica pa čak i samih vrsta.

Krenimo, ipak, baš od njih. Žalar slepić *Charadrius dubius* je malecka šljukarica, veoma okretna. Stil kretanja nalik mu je na kretanje dečjih igračaka na navijanje. Ova vrsta je školski primer kamuflatora. Jaja i same ptice svih uzrasta su mimetički obojeni na način da se sasvim stapaju sa okruženjem i da ih je vizuelno izuzetno teško uočiti na šljunkovitoj i kamenitoj podlozi. Veoma voli nestabilna i privremena staništa. Ponekad se čini da bira baš ona za koja je izvesno da će ih prirodne sile zbrisati u kratkom vremenskom periodu. Takvi su peščani i šljunkoviti sprudovi, ostrvca, nanosi, žalovi, obale i plaže na rečnim tokovima, no ova vrsta je uspešan kolonizator i sasvim izmenjenih, iskvarenih i zagađenih voda. Danas je srećemo na ovakvim „drugorazrednim“ staništima na industrijskim lagunama, gradilištima i deponijama šljunka i peska, a naročito na ekstrakcionim kopovima tvrdih i mekih supstrata.

Upravo ta ekološka fleksibilnost odlučujuće utiče na budućnost ove vrste. Kada su u pitanju njena primarna staništa, njihova prirodna karakteristika je da „danас jesu, sutra ko zna gde su“: nastaju upravo kao posledica prirodne dinamike rečnog korita na delovima toka koji nisu iskvareni regulacijama. Zbog toga je žalar slepić odličan indikator vrednosti ovakvih staništa (barem u kontinentalnom delu Evrope), kao i pokazatelj toga koliko je sama reka još

uvek divlja. U Srbiji njegova poznata staništa su upravo dinamični delovi tokova velikih reka. Očuvanje ove vrste na takvim staništima teško se postiže očuvanjem mesta gnezđenja, koja su nepostojana. Dobru perspektivu može još doneti isključivo očuvanje procesa koji dovode do stanja kakvo žalar slepić traži na svojim gnezdištima. Takvo stanje najčešće biva pokvareno (na dobrom delu evropskih reka već je pokvareno) projektima izgradnje klasičnih hidrocentrala, regulacijama toka izgradnjom građevina na obalama i pretvaranjem reka u kanale različite namene.

Sa druge strane, dok žalar slepić živi (i umire) na pesku, bregunica *Riparia riparia* to isto radi, bukvalno, u njemu. Istim procesima kojima se peščani sprudovi stvaraju, peščane (i lesne) obale reke se odronjavaju i nestaju, nakon čega ostaju vegetacijom neobrasli odseci. I oni su privremeni, i mogu nestati veoma brzo, novim podlokavanjem podnožja odseka. No, dok se to još ne desi, ova lasta kopa svoje tunele za gnezđenje duboko u pesku, a na njihovim krajevima svija gnezda. Bregunica je tipična kolonijalna vrsta. Sve radi u zajedništvu: od ishrane, preko gnezđenja i odbrane od predatora, do seobe. Kolonije bregunice uvek su smeštene na gornjim delovima odseka, na kojima im podlokavanja mogu naneti najmanje štete, no čini se da se ti gornji delovi lakše osipaju. Kako bilo, brojnost parova u koloniji je ono što ovu vrstu čini legendarnim i spektakularnim živim elementom rečnih ekosistema. Uzmićemo samo primer Srbije gde se, kako to svedoče ornitolozi, gnezdi najveća kolonija bregunica u Evropi, i to na mestu na kome se Deliblatska peščara spaja sa Dunavom. Pojedinih godina tu je brojano do 18.000 ulaza u rupe, dok je broj u savremenom periodu oko 13.000 na oko 5 km dužine odseka. No, ostale kolonije na Dunavu kod nas mogu se pobrojati na prste, što je alarmantno i dokazuje da je dinamika obala umnogome narušena. Naravno, bregunice se gnezde i u majdanima i kopovima nataloženog peska i lesa daleko od vodotokova, no, barem u Srbiji, te kolonije su manje a mesta gnezđenja ugrožena daljim iskopavanjima i vegetacionom sukcesijom.

Tokom 2011. sproveden je monitoring dvaju indikatorskih vrsta na celom

Betonski zid sprečava prirodnu eroziju: kontakt Deliblatske peščare i Dunava

Foto: Nika Stojnić, Pečejinski zavod za zaštitu prirode

toku Dunava. Rezultati su indikativni. Obe vrste su potpuno isčezele na gornjem delu toka Dunava zbog regulacije i izgradnje hidrocentrala. Sasvim suprotno, neregulisane rečne obale još uvek postoje u velikoj meri na donjem delu toka Dunava. U Srbiji je, unutar tog monitoringa, izbrojano 59 parova žalara slepića na dunavskim žalovima i adama i 14.102 rupe bregunica u (samo) 8 kolonija. Ni jedna hidrotehnička intervencija ta područja ne bi smela da dotakne.

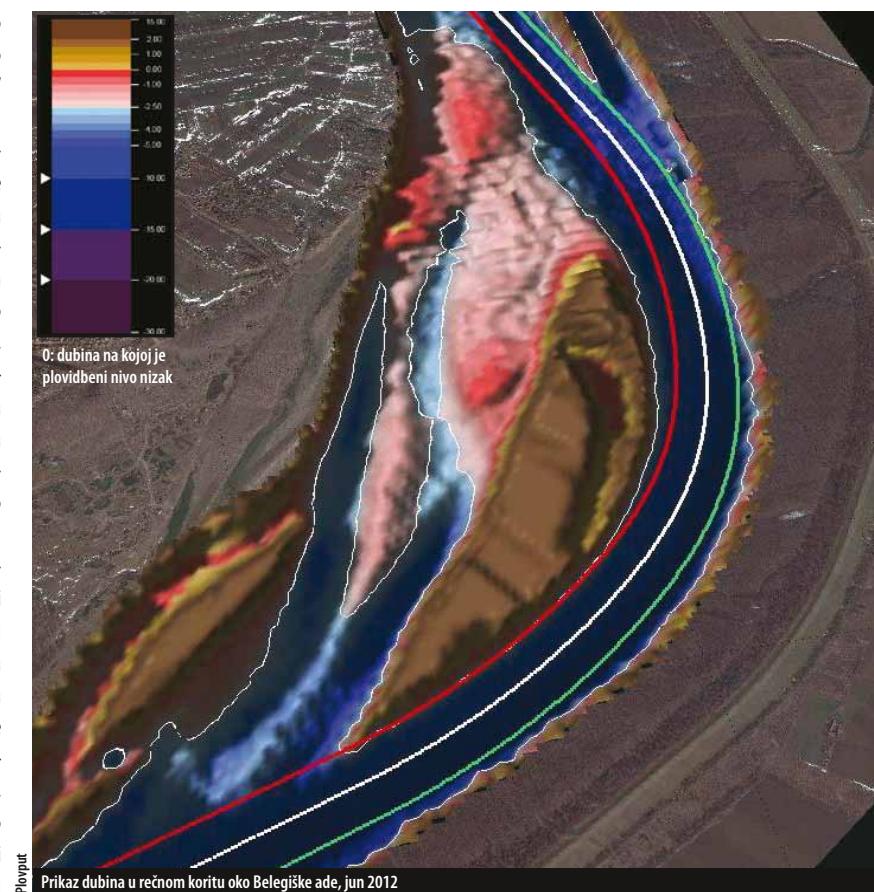
Kakav Dunav mi, prirodnjac, u stvari, danas priželjkujemo? Šta od ovakvog Dunava (još) uopšte možemo da očekujemo? Šta je naš plan i vizija? Od ogromne je važnosti očuvanje dinamike pokretljivosti rečnog sedimenta. Uzdužna prohodnost (bez poprečnih prepreka na celom preseku toka reke)

i poprečna povezanost (slobodna komunikacija rečnog korita sa poplavnim područjima), kao i živa i bujna poplavna staništa postali su i zakonski zahtevi sektora zaštite prirode. Nekada je dogma hidroinženjerske struke bila: „samo uređen vodotok jeste stabilan vodotok“. Moderna shvanjanja hidrotehničkih intervencija imaju za cilj usklađivanje plovног puta sa stanjem reke (a ne obrnuto), uz uspostavljanje pravila plovidbe pri nižem i srednjem vodostaju i smanjivanje uticaja na reku koji potiču od plovila. Konačno, teško narušene delove toka neophodno je podvrgnuti pažljivo isplaniranim projektima ekološke revitalizacije. Dajmo rekama prostor koji smo im oduzeli!

Marko Tucakov

Zajedničkim planiranjem do rešenja prihvatljivih za sve – utopija ili realnost?

Jedna stara afrička poslovica glasi: „Ako hoćeš da ideš brzo, koračaj sam. Ako hoćeš da ideš daleko, koračaj sa nekim.“ Ovu poslovicu čuo sam jednom prilikom od dragog kolege iz Međunarodne komisije za zaštitu reke Dunav (ICPDR). Ne znam da li se i beloglavi supovi sa Uvca vode ovom poslovicom kada povremeno migriraju na Bliski istok, ali prizor ovih ptica u letu iznad uvačkih meandara dugo ostaje u sećanju. Nisam stručnjak za ptice, bavim se upravljanjem projektima u oblasti unutrašnje plovidbe. Ipak, to nije bila smetnja da uživam u delti Dunava kada sam iz čamca, iz neposredne blizine, posmatrao nekoliko pelikana kako polako hvataju zalet i poleću, verovatno bežeći od čamca (ili ljudi u čamcu) koji se suviše približio. Ništa manje nisam uživao ni kada sam u Kopačkom ritu video crnu rodu, a u Gornjem Podunavlju jednog orla belorepana (prijatelj iz Nacionalnog parka Donauen u Austriji) zavidi mi na tome, kaže da kod njih nije baš lako spaziti ovu pticu, valjda zato što ih nema mnogo). Ipak, najzanimljivija ptica koju sam video bio je jedan labud grbac, prava grdosija, koji se šepurio i pravio važan na svom ostrvu

usred manjeg od dva Susečka rukavca. Šta će čovek koji se bavi plovidbom u malom Susečkom rukavcu? Dobro pitanje.

Kao što rekoh, nisam stručnjak za ptice. Pravi značaj ovih stvorenja za ekosistem Dunava upoznao sam u Direkciji za vodne puteve (Plovput) kao menadžer projekta „Priprema dokumentacije za hidrotehničke i bagerske radove na kritičnim sektorima na reci Dunav u Srbiji“. Reč je o projektu koji je finansirala Evropska unija u okviru programa IPA 2010, sa ciljem da se unaprede plovidbeni uslovi na Dunavu u periodu niskih vodostaja. Projektni tim čine stručnjaci različitih profila, uključujući i stručnjake za ptice. Pored članova projektnog tima, kroz Forum zainteresovanih strana projekta uspostavljena je intenzivna saradnja sa nadležnim institucijama i nevladinim organizacijama u oblasti zaštite prirode. Ovaj forum je savetodavno telo i okvir u kojem sve zainteresovane strane mogu da izlože stavove o datom projektu. Svi stavovi zainteresovanih strana projekta (ne samo oni vezani za ptice već i oni vezani za druge zaštićene vrste i zaštićena područja, plovidbu, podvodnu arheologiju, privredu, uz podršku konsultantskog tima koji čine predstavnici kompanija Witteveen+Bos iz Holandije, Danskog hidrauličkog instituta i Energoprojekta) poštuju se i postaju deo preporuka za dalji rad. Kao rezultat takvog pristupa, tokom pripreme dokumentacije u okviru ovog projekta došlo se do rešenja koja će unaprediti uslove plovidbe, a u isto vreme biće u skladu sa interesima zaštite prirode. Ta rešenja kombinuju strukturne i nestrukturne mere, a njihova primena obezbeđuje uspostavljanje minimalnih dubina i širina plovnih puteva neophodnih za bezbednu unutrašnju plovidbu, uz istovremeno poštovanje interesa zaštite životne sredine poput očuvanja povezanosti vodnih tokova, poželjne upotrebe nepovezanih građevina, očuvanja balansa pronosa nanosa i obezbeđenja mera ublažavanja nepovoljnih uticaja.

Kako to izgleda na konkretnom primeru? Krivina i rečna ada nasred reke – stanište strogo zaštićenih vrsta (širi se). Nedovoljna širina plovnog puta sa leve strane ostrva, trend intenzivnog zasipanja sa desne strane, što onemogućava premeštanje plovnog puta, zasipanje intenziteta koji može da spoji ostrvo sa desnom obalom, istorijat dinamičnog sektora posmatran i analiziran podacima u prethodnih 25 godina. Situacija koja nije poželjna s aspekta plovidbe, a ni s aspekta zaštite prirode, a cilj je da se zadrži postojeće ostrvo i njegovo ekološko stanje. Nakon analize detaljnih hidrauličkih

Život na pesku: žalar slepić *Charadrius dubius*

Foto: Zolt Lukcs

Mali rečnik plovnih puteva

- *Unutrašnja plovidba* – plovidba unutrašnjim plovnim putevima
- *Plovni put* – deo rečnog toka unapred definisanih dimenzija koji je bezbedan za plovidbu
- *Hidrotehničke građevine* – građevine u rečnom toku kojima se menja morfologija rečnog korita radi obezbeđivanja zahtevanih dimenzija plovnog puta
- *Balans pronosa nanosa* – održavanje ulaznog i izlaznog ekilibrijuma nanosa

đusektorska saradnja je osnov za kreiranje dugoročno održivih rešenja. To su rešenja koja definišu jasan odnos između identifikovanih koristi i troškova, uz pretpostavke i parametre oko kojih se slažu sve zainteresovane strane. Rad ovog Forum-a i generisana rešenja koja su prihvatljiva za sve zainteresovane strane možda su putokaz mogućeg rada u budućnosti. Na kraju, Dunav je ipak dovoljno veliki za sve, ako svi akteri imaju priliku i ukoliko žele jasno da definišu i zastupaju svoje interese, kao što je to slučaj u Forumu zainteresovanih strana ovog projekta.

Direkcija za vodne puteve (institucija poznata pod nazivom Plovput) je organ državne uprave u sastavu Ministarstva saobraćaja, nadležna za održavanje i unapređenje uslova plovidbe na međunarodnim i međudržavnim plovnim putevima u Republici Srbiji (reke Dunav, Sava i Tisa). Osnovana je 1963. godine.

Vezu između Dunava i čoveka možda je najbolje opisao Miroslav Mika Antić rečima „Toliko ličim na Dunav da se ponekad pitam ko se u kome ogleda. Teći punim životom znači ploviti nizvodno s podjednakom strašću kao i ploviti protiv sebe: stvarati limane i virove, imati kristalne slapove i ustajale ritoive, kidati rubove obala i donositi poplave, opadati i rasti, i uvek usrkavati u sebe okeane“. Možda svi mi ponekad ličimo na Dunav. A možda i Dunav danas nije onakav kakvim ga je video Mika Antić. Bez obzira na sve što je čovek radio na Dunavu i sa Dunavom, on će uvek biti Dunav, zagonetan, nedokučiv, dominantan, inspirativan, gotovo savršen.

Više informacija o projektu i radu Foruma zainteresovanih strana možete pronaći na: <http://www.plovput.gov.rs/forum-zainteresovanih-strana>

Ivan Mitrović
Direkcija za vodne puteve

Veliki značaj male reke

Rečica koja krpi rascepkanu Peščaru

Sivi voljić *Hippolais pallida*

državne granice. Spada u malobrojne reke koje sa velike Bajsko-subotičke peščare odvode izdanske i atmosferske vode. Danas je izvorište kanalom povezano sa malim jezerom Kunfeherto. Sam naziv reke verovatno potiče od mađarske reči *kőrös*, što u slobodnom prevodu znači krug, ukrug, kružiti, jer obilazeći peščane dine rečica je tekla vi-jugavo, formirajući meandre i stvarajući ostrva. Stare vojne karte upečatljivo govore o tome kako je lutala peščarom, ostavljajući za sobom široke uvale i jezera koja su i dan-danas vidljiva, ali u međuvremenu su zarasla ili se pretvorila u tresetne livade.

Kanalska mreža, radovi na melioraciji područja i postepeno povećavanje aridnosti mezoklima odigrali su svoje uloge. Danas Kireš liči na beznačajan kanal koji teče kroz vinograde i pašnjake, a vodenice i guste vodoplavne šume pamte samo najstariji žitelji ovog kraja. Zbog čega je on ipak interesantan i vredan tolike pažnje?

Do granice stiže severoistočno od Subotice na mestu zvanom Jasenovac. Nekoliko kilometara teče uz samu granicu, a zatim skreće prema jugu, prelazi selo Hajdukovo i uliva se u Ludaško jezero, koje napušta kod sela Nose. Dotiče naselja Bački Vinograd i Male Pijace i silaz na Kapetanski rit. Preseca veliku slatinu i kod mesta Adorjan uliva se u Tisu. Prema starim kartama, delta se često menjala i dugo je bila bliže selu Martonoš. Na svom putu koji nije duži od 40 km, reka prelazi kroz pet manjih naselja, a preko nje je sa građeno petnaestak mostova. Donedavno je snabdevala vodom dva velika ribnjaka: Kelebijski u Mađarskoj i Kapetanski rit na severu Bačke.

Početak

Izvor Kireša nalazi se desetinama kilometara severno od srpsko-mađarske

Najsevernija tačka naše zemlje zove se Jasenovac. Područje je dobilo ime po vodoplavnoj šumi poljskog jasena *Farxinus angustifolia* koja je, gotovo u nedirnutom stanju, ostala u starom koritu Kireša i danas predstavlja dragoceni biser Subotičko-horgoške peščare. Pored dominantne vrste jasena, u vlažnim depresijama razvijaju se vrbaci i guste sastojine barske iwe *Salix cinerea*. Rub šume neprohodnim čine šibljaci crne zove *Sambucus nigra* i krušine *Rhamnus cathartica* a siva *Populus canescens* i bela topola *Populus alba* zauzimaju nešto suvlijja staništa. Spomen-stabla hrasta lužnjaka *Quercus robur*, ogromnim krošnjama moćno vladaju nad prostorom i gordo se sećaju vremena kada su hrastove šume bile gospodarice peščarskih predela. Dolina svojom hladnjom mikroklimom danas predstavlja postglacijalni refugijum. Visokoplaninska bela čemerika *Veratrum alba* cveta na vlažnim livadama a ulazi i u šume poljskog jasena, formirajući biljnu zajednicu koja je u našoj zemlji opisana jedino na ovom staništu. Tokom maja imamo osećaj da se nalazimo u nekoj velikoj cvetnoj bašti. U vazduhu lebdi miris nane a vlažne livade prepune su ljubičastih sibirskih perunika *Iris sibirica*.

Purpurni kačuni *Dactylorhiza incarnata* i močvarne orhideje *Orchis palustris*, retke orhideje zabarenih staništa, cvetaju razbacano na celom prostoru a velike žute cvetove šarene perunike *Iris variegata* nalazimo na dinskim uzvišenjima ispod stabala hrasta. Najvrednija biljka Jasenovca cveta u rano proleće, odmah nakon otapanja snega. Zove se šafranika *Bubocodium versicolor* i sa prugastim šafranom *Crocus reticulatus* raste na ru-

Polje kamilice na Kapetanskom ritu

Foto: Iordan Hulic

Cvrčić trščar *Locustella naevia*

mim otsecima svoje hodnike grade bre-gunice *Riparia riparia* i pokoji par vodo-mara *Alcedo atthis*. U godinama bogatim ribom nasele se čak i vidre *Lutra lutra*, koje inače žive u Ludaškom jezeru i na ribnja-ku Kapetanski rit. Vídre su uspešno odole-vale svim pritiscima koje savremeni svet nosi sa sobom (saobraćaj, lov, zagađenje voda...) i od kada je uvedena potpuna za-brana lova i uzinemiravanja staništa, sve češće viđamo ove lepe nestašne životinje.

Putujući rečnom dolinom zapažamo šumarke poljskog jasena, belih topola, a u vlažnim depresijama vrbake. To su ostaci nekadašnjih velikih vodoplavnih šuma tvrdih i mekih lišćara, odnosno ostaci ki-reških pustara, kako su se nekada zvali. Na kraju preprošlog veka gradski oci pro-glasili su ove šume opasnim i naredili njihovu seču. Kao razlog naveli su, pre svega, odmetnike („bećare“) koji su se tu skrivali i vukove koji su, naročito zimi, nanosili osetne štete lokalnom stanovništvu.

Sredina

Napuštajući liniju državne granice i prolazeći kroz voćnjake i vinograde, Kireš stiže do Ludaške depresije. Jezero se formira-lo u velikoj eolskoj dolini pre tridesetak hiljada godina. Reka je stalno donosila svežu vodu i nije dozvolila da se potpuno isuši, kao npr. Paličko jezero. Na osnovu arheoloških nalaza, prvi ljudi nastanili su se na obalama 18.000 godina pre naše ere. Na paleolitsko naselje koje je otkri-veno na poluostrvu Budžak nadovezuje se mezolitikum i neolitikum i smatra se retkim lokalitetom gde se tragovi prvih civilizacija javljaju u kontinuitetu.

Ludaško jezero danas je specijalni rezervat prirode i ramsarsko područje, pre

Subotička peščara

bovima i sađenih šuma bagrema i na li-vadama duž viših obala Kireša. Šafranika je reliktna vrsta postglacijalnog perioda kada su u Panonskoj niziji preovladavale hladne vetrovite stepе. Dolina Kireša i bli-ski predeli subotičkih šuma jedina su staništa ove, u Srbiji zaštićene vrste. Na istim nedirnutim stepskim livadama živi i slepo kuće *Nanospalax leucodon*, ugroženi glo-dar vojvođanskih stepskih staništa.

U napuštenim dupljima crnog detlića *Dryocopus martius* živi modrovранa *Cora-cias garrulus*, možda po koloritu najlepša ptica peščare. Nestankom vodoplavnih šuma i livada ova vrsta je u povlačenju iz Evrope. Jedan od prioritetnih zadataka je očuvanje sadašnje gnezdeće populacije ove veoma osetljive vrste. Postavljanjem veštačkih dupli postignuti su značajni rezultati i u poslednjoj deceniji gnezde-ća populacija znatno je ojačala. Uz samu rečicu koja teče uz državnu granicu, žive dve tajanstvene grmuše. Jedna je sivi voljič *Hippolais pallida*, koju je i poznati ornitolog Rihard Čornai pratio sa posebnom pažnjom. Širenje areala prema severu nastaje početkom tridesetih godina dva-desetog veka i beleži se u široj dolini Tise. Stabilna populacija u severnoj Bačkoj po-znata je jedino na ovom lokalitetu. Druga je za predele Subotičke peščare veoma interesantna vrsta cvrčić potočar *Locustella fluviatilis*, koja se u gustim šibljacima uočava veoma teško, a možemo je regisrovati samo po prepoznatljivoj pesmi koja liči na cvrkut cvrčka.

Jugistočno od Jasenovca nailazimo na mozaični predeo koji su formirale pro-lećne rečne bujice. Na mestima nekadašnjih jezera koja su nastala u međudinskim depresijama, kao rezultat sukcesivnih pojava nastale su tresetne livade sa sa-stojinama barske iwe *Salix cinerea*. Zelene

polulopte ovog impozantnog grma daju prostoru izuzetnu estetsku i pejzažnu vrednost. Treset je nastajao hiljadama godina od organskog jezerskog taloga i ima osobinu da kao ogroman sunđer upija velike količine vode. Zahvaljujući toj osobini, na njima se razvija bujna vegeta-cija, uvek zelene boje. Tresetne livade sa svojom izuzetnom florom i faunom pred-stavljaju jedinstvene prirodne vrednosti Subotičko-horgoške peščare. Na ovim livadama živi još jedna zanimljiva vrsta pevačice, cvrčić trščar *Locustella naevia*. Prve parove zabeležili smo krajem 1990-ih. Veoma je tajanstvena ptica i za razliku od svog bliskog rođaka običnog cvrčića *Locustella luscinoides*, ne živi u trsci nego na visokotravnim livadama gde dominira-ju oštice *Carex*, a njeno prisustvo odaje samo neprekidna pesma, cvrkut, koji se čuje samo noću.

Treset se nekada intenzivno vadio i na mestima takvih majdana danas nalazi-mo manja i veća jezera sa bistem vodom smeđe boje. Polenska analiza otkriva taj-ne prošlosti i daje nam precizne podatke o istorijatu formiranja vegetacije doline reke kao i Peščare. U takvim jezerima žive dve retke ribe: čikov *Misgurnus fossilis* i žuti karaš *Carassius auratus*. Zajedničko za ove vrste je da dobro podnose nedosta-tak kiseonika u vodi, što je inače normal-na pojava tokom leta u plitkim stajaćim vodama kao što su bile nekadašnje bare i močvare duž reke. Nestankom svojih staništa, populacije ovih riba gotovo su nestale iz naše faune i danas ih nalazimo samo u tragovima. Tresetna jezera imaju veliki značaj naročito za faunu Peščare jer su mesta za mrest vodozemcima, pojila za sisare i jedino stanište pticama močva-ricama. U malim tršćacima i rogozištima žive trstenjaci roda *Acrocephalus* a na str-

Foto: Katarina Paunović

Obična muljača *Limosa limosa*

svega zbog svoje bogate ornitofaune. Ono je značajna stanica selicama koje su ekološki vezane za močvarna staništa, naročito trščake. Tu se gnezdi divlja guska *Anser anser* (jezero je ime dobilo po ovim pticama) ali toliko je oprezna da je veoma retko možemo videti. Zimi u severnim tršćacima koji se nikada ne zalede okupljaju se velika jata patak i gusaka koje prate ptice grabljivice. Pojavljuje se čak i orao belorepan *Haliaetus albicilla*, jedna od naših najvećih grabljivica, koja se do 1953. gnezdila u Jasenovačkoj šumi.

Napuštajući Ludaško jezero, Kireš napušta i Peščaru i uz rub Bačke lesne visoravni spušta se u aluvijalnu ravan Tise. Na ovoj deonici pad terena je izražen a tok ubrzan, tako da su se čak javljali i brzaci, što govore mesni geografski nazivi, npr. Bukin most (*Buki-híd* na mađarskom) što znači da su ispod mosta bili slapovi. Stari zapisi govore o tome da je pre sto godina između Nose i Malih Pijaca bilo sagrade-

no osam vodenica. Velika je šteta što ni jedna nije ostala sačuvana kao kulturno-istorijski spomenik sa prekretnice stoleća.

Završetak

Ispod Malih Pijaca, Kireš stiže na velike slatinske pašnjake Kapetanskog rita. U starim vremenima kada je i Tisa slobodno lutala ravnicom, delta Kireša bila je često upravo na ovom mestu. Kako se tok usporio, voda se razlila po tiskim nanosima tvoreći bujnu močvaru sa bogatim živim svetom. Na ovom mestu kasnije je formiran ribnjak Kapetanski rit i nestale su slatinske močvare. Ribnjak se dugo snabdevalo vodama Kireša. Koliko je štete naneo autohtonim prirodnim vrednostima, toliko je doneo i novina koje su obogatile prostor. Ribnjak i pašnjaci Kapetanskog rita spadaju u najbogatije ornitološke lokalitete na nacionalnom nivou.

Uz obalni pojас rečice koji je oivičen vlažnim livadama gnezde se modrovoljke *Luscinia svecica*, čije su populacije poslednjih godina znatno ojačale u čitavom Karpatском basenu. Ova vrsta se sa Mediterana vraća u rano proleće i, šetajući po nasipima ribnjaka, već u martu možemo čuti divnu pesmu mužjaka ove možda najlepše pevačice trščaka. U povoljnim godinama sabljarke *Recurvirostra avosetta* zauzimaju mala ostrva ribnjaka i njihov broj ponekad dostiže i do osamdeset gnezdećih parova. U šumarcima duž reke u napuštenim gnezdimima svraka i vrana gnezde se plave vetruške *Falco vespertinus*. Insekte love u letu, kao velike laste, ali kada je najezda skakavaca, spuštaju se na slatinske livade. One su tipični stanovnici stepskih predela Panonske nizije a njihove kolonije danas su veoma ugrožene, pre svega zbog uništavanja kolonija gačaca

i preoravanja pašnjaka. Druga stepska životinja doline Kireša je tekunica *Spermophilus citellus*, koja se još donedavno smatrala poljoprivrednom štetočinom i uveliko se uništavala, a danas se veoma proredila. Razlozi povlačenja populacije ove vrste su, pored uništavanja travnatih staništa, i posledica nestanka ovaca koje su, ispašom, održavale livade obezbeđujući tekunici optimalne ekološke uslove opstanka. Ribnjak, stepske livade i slatine Kapetanskog rita za vreme prolećne i jesenje seobe privlače ogromna jata migratornih ptica koje se odmaraju i love na vlažnim livadama doline Kireša. Za vreme cvetanja gorocveta *Adonis vernalis*, barama i jezercima išarani pašnjaci ravnice podsećaju donekle na severne tundre, pa nije čudo što prudnici ubojice *Philomachus pugnax* već tu počinju svoje svadbeno ponašanje. Njihova velika jata tako su šarena da se čovek zapita da li su to ptice iste vrste. Reč je o retkoj pojavi u ptičjem svetu da je svadbeno perje svakog mužjaka drugačije boje, od potpuno crne do bele sa nijansama žutih, crvenih i smeđih tonova. Pored toga, mužjaci se i oštro bore već tu, pored Tise, iako su udaljeni hiljadama kilometara od mesta gnezđenja.

Polako napuštajući Kapetanski rit, Kireš, koji je tu sveden samo na „Žuti kanal“ stiže do Tise, velike reke koja je svojim vodama najviše uticala na živi svet i na celokupan prostor severne Vojvodine. Tu se i završava priča o maloj reci, a počinje o velikoj. Međutim, bez obzira na to što je Kireš izgubio nekadašnju ulogu, on je i danas značajan zbog povezivanja udaljenih područja i obezbeđivanja jedinstva živog sveta čitavog prostora.

Foto: Išvan Hulo

Išvan Hulo

Klisura reke Gradac – predeo izuzetnih odlika

Na Gradcu je sve počelo

Strnadica kamenjarka *Emberiza cia*

mom skrivena od pogleda, ova tvrđava još uvek krije impresivne zidove i značajne unutrašnje arhitekture, iako je od većine nekadašnjih objekata ostao samo trag nивелacije tla. Kao još jedan srednjovekovni ornament stoji manastir Ćelije, sagrađen u XIII veku.

Vodenice

Najstariji kulturološki objekti novijeg dатuma na Gradcu i njegovim pritokama su vodenice. Nekada je tu bio čitav niz vodenica arhaičnog tipa (badnjara), a većina ih još uvek postoji i danas, u ruševinama ili u tragovima, a samo zidine jaza

Crnogrla strnadica *Emberiza cirlus*

Na Gradcu je sve počelo! Poslednjih godina Gradac postaje sve popularnija i poznatija destinacija za brojne turiste, koje mahom privlači sportski ribolov i odmor pored reke, ali nije oduvek bilo tako. Ipak, ova reka je ubedljivo najpoznatija po pričama Valjevaca koji, gotovo svi, o njoj govore sa ponosom i poštovanjem. Možda na Gradcu i nije baš sve počelo, ali moji prvi kontakti sa prirodom i pticama svakako jesu. Kao mlad tam sam provodio gotovo sve slobodno vreme, pa nekad i ono rezervisano za školu.

U početku, Gradac je za mene bio simbol nezaboravnih provoda sa prijateljima, kampovanja, kupanja i kontakta sa prirodom. Tek nakon učlanjivanja u lokalno društvo mladih istraživača „Vladimir Mandić Manda“ počeo sam da obraćam pažnju na ono što vidim i koliko je važno. Prvo su to bile pećine i litice, a posle su došle i ptice. Gradac je prvo područje koje sam samostalno istraživao. O pticama Gradca napisao sam i svoj prvi naučni rad, a kasnije i maturski.

Reka i ljudi pored nje

Reka Gradac duga je oko 28 km, dok njen kanjonska dolina ima oko 23 km. Većina posetilaca, čak i oni koji redovno posećuju Gradac, izuzetno retko idu dalje uz kanjon od „izvora“, kako se popularno naziva izdašno vrelo Zelenci. Nešto dalje uzvodno nalazi se i poslednji niz trajnih izvora poznat kao Gračanska vrela. Većina posetilaca rekla bi da Gradac tu nastaje. Zapravo, Gradac nastaje spajanjem reke Zabave i Bukovske reke

podno Magleša. Deo kanjona Gradca od sastavaka do Gračanskih vrela naziva se Suvaja, čije ime je vezano za periodično presušivanje Gradca u ovom delu. Neretko se misli i da se ime Suvaja odnosi na reku, što nije tačno.

Klisura je usećena kroz lelički i valjevski kras pravcem jug–sever, a strane klisure su strme i predstavljene vertikalno odsečenim liticama. Najčešće se od litica ka reci spuštaju široki sipari, a u gornjem toku je tipično da se litice dižu iz vode, koja ih podseca.

Ovdje je veza čoveka i prirode uvek bila veoma jaka. Prvi dokazi o postojanju čoveka potiču iz neolita, iz kojeg su poznata dva naselja, jedno trajno u dolini Gradca neposredno pre ušća u Kolubaru, koje se vezuje za ranu vinčansku kulturu i jedno privremeno, na potezu Belić–Seliste, koje se vezuje za kasnu vinčansku kulturu, odnosno 3500 godina p. n. e.

O prisustvu ljudi na Gradcu u srednjem veku, pored više ostataka seoskih naselja, govori tvrđava na brdu Branig kod Brangovića. Meštani su ovu tvrđavu nazivali Bežane, jer su se tu mahom sakrivali od Turaka, a danas je poznata kao grad Proklete Jerine. Zapravo, tvrđava je sagrađena u petom i šestom veku naše ere, u stilu ranovizantijske vojne arhitekture. Sa tri hektara površine, to je najveća utvrda u ovom delu Srbije. Ovuda je prolazio nekadašnji rimski put Sirmijum–Salona, uz koji su bili raspoređeni podrinski rudnici. Brdo kao i tvrđava nosi ime Branig, pa je moguće da je odrvana bila ključna uloga ovog objekta. Danas šu-

svedoče o nameni ovih starih objekata. Najstarija poznata je Unkovića vodenica, pa iako puno puta obnavljana, ona na istom mestu opstaje od 1784, kada se prvi put pominje na kartama.

Malo je poznato da je na Gradcu konstruisana i puštena u rad prva hidroelektrična centrala u Srbiji, još davne 1899. U prve dve godine proizvodila je monofaznu jednosmernu struju pomoću generatora od 12 kW, pa je Valjevo dobilo uličnu rasvetu iste godine. Generator jednosmerne struje već je 1901. zamjenjen generatorom naizmenične struje po principu Francisove turbine. Ova hidroelektrana potpuno je demontirana do kraja sedamdesetih godina prošlog veka, pa danas o njoj svedoče samo arhivski spisi i fotografije. Nasuprot ovoj hidrocentrali, ona na Deguriću, izgrađena 1902. kao četvrta u Srbiji i dan-danas radi

i u potpunosti je restaurisana i otvorena za posetioce. Iako ne postoji zvanična tura, ljudi koji rade na pastrmskom ribnjaku pored centrale uvek će vas rado povesti i pokazati kako ceo kompleks izgleda iznutra. Degurićka centrala od 80 kW u prvo vreme imala je ulogu da snabdeva strujom južni deo grada, danas poznatiji kao Tešnjar.

Danas Gradac zauzima važno mesto u životima građana Valjeva kao omiljeno mesto za rekreaciju, a daleko širi značaj ima manastirski kompleks Ćelije, koji godišnje vide brojni posetioci.

Vodene, šumske i grabljive gradačke ptice

Valjevske planine predstavljaju jedno od 36 IBA područja u Srbiji, sa Gradcem kao integralnim delom. Iako Gradac nije zaštićen zbog ptica već najviše zbog svojih

Gorska pliska *Motacilla cinerea*

okoline Gradca varira od 187 do oko 1100 m, u srednjem i gornjem toku na velikim površinama javljaju se šume graba i kitnjaka, a iznad njih na severnim ekspozicijama i bukva. U selima iznad klisure staništa su u velikoj meri ogoljena za potrebe poljoprivrede i stočarstva, mada obe grane u ovom kraju odumiru i takva staništa ponovo se postepeno vraćaju šumi. U odnosu na klisuru, ova staništa imaju u potpunosti drugačiji sastav vrsta. Poseban element u klisuri čine litice i sipari, kao dominantna karakteristika srednjeg i gornjeg toka reke.

U donjem toku obale su blage, a dolina dosta široka pred sam sastavak sa Kolubаром. Ovde tokom reproduktivnog perioda ne možemo videti puno vrsta ali ušće je mesto gde treba doći u zimskom periodu. To je jedino mesto u Valjevu gde se zimi s lakoćom mogu posmatrati galebovi, čaplje, patke, pa čak i poneka guska, ako je zima izuzetno jaka. Upravo sam tu prvi put video rečnog *Larus ridibundus* i sinjeg galeba *Larus cachinnans*, ali i veliku belu čaplju *Casmerodus albus*. Donji tok odlikuju i brojne ustave, pa tako imamo četiri brane na prvih pet kilometara toka reke. Ove brane omogućile su da vrste, kao što je mali gnjurac *Tachybaptus ruficollis*, postanu deo gnezdeće faune Gradca. Na branama u zimskom periodu mogu se posmatrati nekada velika jata gluvara *Anas platyrhynchos*, mala jata liski *Fulica atra* ali i neke, za valjevski kraj, retke vrste kao što su krdža *Anas crecca* i kormoran *Phalacrocorax carbo*. Tokom migratornog perioda, na Gradcu se mogu sresti neke šljukarice kao što su položka *Actitis hypoleucos*, barska šljuka *Galinago galinago* i sprudnik pijukavac *Tringa ochropus*. U donjem i srednjem toku Gradca zimuju i retki barski petlovanji *Rallus aquaticus*, koji se ovde i gnezde ali i mali broj sivih čaplji *Ardea cinerea* i malih belih čaplji *Egretta garzetta*. Jedna od zanimljivih vrsta koje zimuju na Gradcu je i šumska šljuka *Scopula rusticola*, koja se može naći uz reku u gornjem toku. Siva čaplja se viđa tokom cele godine, a potvrđeno je i jedno solitarno gnežđenje ove vrste. Ako je verovati brojnosti ove vrste na Gradcu u reproduktivnom periodu, sasvim je moguće da je ta pojавa učestalija.

Od vrsta vezanih za vodu, najbrojniji predstavnici su vrlo spretna gorska pliska *Motacilla cinerea* i vodenkos *Cinclus cinclus*, koji pravi ulaz u gnezdo pod vodom. Ove dve vrste najčešće su ptice na

Gradcu. Veoma lako može se videti i vodomar *Alcedo atthis*, ovde živi najmanje šest parova.

Nema sokola do sivog!

Sivi soko *Falco peregrinus* možda je najpoznatija ptica, donekle i simbol ove reke. Već više od deceniju ova vrsta gnezdi se na Šarenom platnu i okolini (Branig) na očigled svima koji vreme provode na Gradcu. Godinama je gnezdo bilo na Šarenom platnu, svega pedesetak metara od reke i očiju posmatrača. Na mene je još pre nešto više od deset godina ostavilo utisak posmatranje sivog sokola na ovom mestu. Udvaranje, pa izleganje, primopredaja plena, izletanje mladih i sva ta veličanstvena buka koja prati sve faze. A stvarno je taj soko i jeo svašta. Iznad litice na kojoj se gnezdro, mogli su se naći ostaci brojnih vrsta ptica. Bilo je tu pupavaca *Upupa epops*, kosova *Turdus merula*, velikih detlića *Dendrocopos major*, grlica *Streptopelia turtur*, gugutki *Streptopelia decaocto*, čak i pokoja introdukovana turska kamenjarka *Alectoris chucar*. Ipak, najbrojniji su bili gradski golubovi *Columba livia domestica* i tek poneki grivnaš *Columba palumbus*. Danas je gnezdo pomereno još par stotina metara od reke, ali verujem da situacija sa perjem i glavama na poljani nije drugačija. Odnedavno je ispod sela Bačevci počeo da se gnezdi novi par, svega 5 km južno od Braniga.

Pored sivog sokola prisutne su na gnežđenju i obične vetruske *Falco tinnunculus* ali i soko lastavičar *F. subbuteo*.

Iznad Devojačkog vira

pejzažnih vrednosti i velikog speleološkog značaja, on nudi dosta interesantnih terena i vrsta. Staništa na Gradcu dosta se razlikuju u zavisnosti od eksponcije i nadmorske visine, omogućujući bogat diverzitet ornitofaune. Do sada je zabeleženo više od 100 vrsta ptica u klisuri. Elementi šuma vlažnih staništa nalaze se gotovo celom dužinom toka, gde god postoji proširenje ili mala dolina unutar klisure. Na takvim mestima javljaju se staništa belog jasena i jove, a neretko i topole i vrbe. Ova staništa najviše degradira čovek, jer su šume u velikoj meri iskrčene za potrebe stočarstva. Pored, za ovaj kraj, tipičnih šuma cera i crnog jase na na siparima, sreću se i hrastovi kitnjak i medunac, a poseban značaj imaju fragmenti reliktnih mešovitih šuma graba, mečje leske i crnog graba sa ponekim orahom. Budući da nadmorska visina

Foto: Marko Janković

teo. Od ostalih grabljivica gnezde se mišar *Buteo buteo*, jastreb kokošar *Accipiter gentilis*, kobac *Accipiter nisus* i, samo u gornjem toku, jastreb osičar *Pernis apivorus*. O nekim prošlim vremenima govor i podatak da su se baš na Branigu, sve do pedesetih godina prošlog veka, gnezdili i beloglavi supovi *Gyps fulvus*. Stariji meštani još uvek setno pričaju o tim vremenima. Posebno je značajan i gnezdeći par surog orla *Aquila chrysaetos*, koji živi iznad reke Zabave i često se viđa iznad gornjeg toka reke i Suvaji. Na seobi se sreću eje, primarno stepska eja *Circus cyaneus* i eja močvarica *Circus aeruginosus*.

Osim dnevnih, na Gradcu su prisutne i noćne grabljivice. Izuzetno je teško noću proći kroz kanjon, a ne videti jazavca *Meles meles* ili divlju mačku *Felis silvestris*. Jednako je teško to uraditi, a ne čuti barem četiri vrste sova, nekada i tri istovremeno. Najupečatljivija vrsta je buljina *Bubo bubo*, koje na Gradcu ima najmanje četiri para i čije se oglašavanje može čuti gotovo u svakom mesecu, a u martu i aprilu teško ga možete promašiti. Najbrojnija vrsta sove u klisuri je ipak šumska sova *Strix aluco*, koju ovde srećemo na gnezđenju gotovo u svakoj većoj potkapini. Tačno naspram Branića, u jednoj kratkoj pećini sa visokim ulazom, nastanili su se jazavac i šumska sova. Ima tu još pokoja vrsta, kao što je crna crvenorepka *Phoenicurus ochruros* i veliki potkovičar *Rhinolophus ferrumequinum*, ali oni sigurno ovde ne vode glavnu reč. Jazbine jazavca na podu pećine su brojne i ponekad imam osećaj da je ceo patos ispod izbušen tunelima kao sir. Ti isti jazavci veoma dobro odrađuju posao utabavanja levaka mrvljih lavova *Myrmeleo sp.* ali i čišćenja gvalica. Ipak, gvalice koje padnu na veće stene unu-

tar pećine su van njihovog domaćaja, a upravo one otkrivaju neobičnu prirodu ove šumske sove. Pored glodara i ptica, koje sove spremno hvataju i konzumiraju, ova vrsta naučila je da koristi i jedan krajnje neobičan resurs, rečne rakove. To su prvi put ustanovili još davne 2004. godine Draško Grujić i autor ovog teksta, a kasnije je potvrđeno još par puta, poslednji put prošle godine. Pored buljine i šumske sove, česta vrsta je i čuk *Otus scops*, naročito na zaravnima iznad klisure, ali i u klisuri se gnezdi nekoliko parova. Utina *Asio otus* prisutna je ali ipak malobrojna, kako u klisuri tako i u selima iznad nje. Posebno je interesantna kukuđija *Tyto alba*, iako ona naseljava krajnji donji tok reke, hraneći se na otvorenim poljima južno od ušća Gradca i Kolubare.

Od šumskih vrsta najzastupljenije su pevačice, a najlakše se mogu čuti obična zeba *Fringilla coelebs*, siva senica *Parus palustris*, crvendač *Erithacus rubecula*, brgljez *Sitta europaea* i dugokljuni pužić *Certhia brachydactyla*, ali brojni su i kos *Turdus merula*, drozd pevač *Turdus philomelos*, crnoglav grmuša *Sylvia atricapilla*, batokljun *Coccothraustes coccothraustes* i carić *Troglodytes troglodytes*. Od detlića srećemo srednjeg *Dendrocopos medius* i velikog *Dendrocopos major*, a mogu se naći i zelena *Picus viridis*, crna *Dryocopus martius* i siva žuna *Picus canus*. Iako na margini ove grupe, treba pomenu i vijoglavu *Jynx torquilla* koja je na Gradcu retka, ali redovno prisutna vrsta, naročito na zaravni iznad klisure. Retka gnezdarica šuma u klisuri je i zimovka *Pyrrhula pyrrhula*. Golub grivnaš sreće se u svim šumskim staništima.

Posebno obeležje šumi u klisuri daje pesma žutog voljčića *Hippolais icterina*, koji se u srednjem i gornjem toku često može slušati tik uz reku. Čini se da je poslednjih godina ova vrsta sve brojnija. Isto možemo reći i za crnogrlu strnadnicu *Emberiza cirlus* čija brojnost izgleda rapidno raste u poslednjoj deceniji, donekle potiskujući još uvek brojnu strnadnicu kamenjarku *E. cia*. U porastu je i brojnost daurske laste *Hirundo daurica*, koja je relativno skoro počela da se gnezdi u selima iznad klisure.

Litice su na Gradcu dominantan element pejzaža, a odlikuje ih i specifična ornitofauna. Pored već navedenih grabljivica, ovde se u velikom broju gnezdi gavran *Corvus corax* (iako na Gradcu ima gnezda gavrana na drveću ali i na dalekovidima), gorska lasta *Ptyonoprogne rupestris*, koja je naročito brojna na Braniću,

ali gnezdi se na svim većim liticama, ponekad čak i zimuje na Gradcu, gradska lasta *Delichon urbica* koja je prisutna u relativno malom broju u odnosu na dostupna staništa, a jednom se na Branigu možda gnezdio i puzgavac *Tichodroma muraria*, budući da je posmatran u dva navrata u sezoni gnezđenja, dok je zimi viđen samo jednom.

Veliki broj vrsta ptica vezan je za žubnjem obrasle livade i živice pored polja i reke. U dolinskom delu klisure kao čestu vrstu srećemo rusog svračka *Lanius collurio* i strnadicu žutovoljku *E. citrinella*, ali i zelentarku *Carduelis chloris*. Velika strnadica *Miliaria calandra* je unutar klisure retka, dok je brojna na zaravnima oko sela iznad klisure. Na padinama obraslim klekom često srećemo običnu grmušu *Sylvia communis*, dok u zarašlim voćnjacima kolo vode senice šljivarke *Parus lugubris*, ali i velike senice *P. major*. Uz livade i njive iznad klisure često srećemo pupavca *Upupa epops*, dok se unutar klisure sreće mahom na seobi.

Ne tako davno na Gradcu su jarebice kamenjarke *Alectoris greaca* bile prisutne na obodima klisure. Danas ih više nema ili su malobrojne. Redukciji populacije verovatno je doprineo prekomerni lov ili uznemiravanje. Postoji mogućnost i da su na to uticale introdukovane turske kamenjarke *A. chukar*, koje su bile lokalni lovački odgovor na nedovoljnu brojnost naše vrste. Vrsta koja se nekada gnezdila na Gradcu a danas više nije prisutna je senica vuga *Remiz pendulinus*.

Puno uobičajenih vrsta prisutnih na Gradcu nisam pomenuo, kao i neke ređe. Sve u svemu, na vama je da dođete, da ih otkrijete, da prihvate Gradac na svoj način, da budete hrabri i odete dalje od Zelenca i sigurno se nećete razočarati.

Marko Janković

Foto: Marko Janković

Gorska lasta *Ptyonoprogne rupestris*

Nikon

At the heart of the image

VODEĆI u svojoj klasi

Specijalna Nikon tehnologija dielektrične višeslojne zaštite od neželjenih refleksija primenjena je na ugrađenu prizmu, što uz sociva izrađena od ED (Extra-low Dispersion) stakla i primenu napredne višeslojne zaštite zajedno doprinose dobijanju maksimalno jasnih slika izuzetnog kontrasta - čak i pri slaboj osvetljenosti. Nikon teleskopi predstavljaju idealan izbor jer imaju moderno dizajnirano i izdržljivo kućište otporno na vodu, uz izvanredne performanse u svim uslovima. Za sve koji žele izdaleka da posmatraju veličanstvene krupne planove životinjskog sveta.

Fieldscope ED82A
Nikonov teleskop sa staklima
veoma niske disperzije (ED)

REFOTB

Ekskluzivni uvoznik i distributer

www.refot.com Pčinjska 17, 11 000 Beograd
e-mail: info@refot.com Tel: + 381 11 30 87 004 Fax: + 381 11 78 60 234

Nikon Sport Optics

Fotoreportaža: belorepan *Haliaeetus albicilla*

Fotograf kao plen belorepana

Leto 2012. ostaće zapamćeno po velikoj suši i nizu specifičnosti. Ribnjak kod Barande već je bio pri izdisaju kada sam, krajem avgusta, počeo da ga obila-

zim. Kako je voda opadala i ribe bivalo sve manje, ptice su se sve češće nervozno grupisale ka središtu i borile za ono malo hrane koja je preostajala. Primetio sam i jato od oko desetak belorepana, uglavnom mlađih jedinki, kao redovne posetiце ribnjaka. Odlučio sam da ih fotografišem pa sam razmišljao kako to da izvedem.

Bila mi je potrebna dobra kamuflaža jer orlovi odlično vide i teško će da dozvole da im se približite manje od 500 m. Zato sam uzeo odelo za snajperiste sa veštačkom travom, napravio masku za glavu kao i kamuflažni plašt za ruke i foto-opremu. Umotao sam se u sve to, seo na pecarošku stoličicu u trsci, na samoj obali, ukipio se i čekao. U jednom trenutku, krajičkom oka primetio sam veoma visoko, na nebnu, belorepana. Nišam se obazirao na njega jer je bio van domaćaja moje optike. Očekivao sam da se spusti na vodu u potrazi za ribom i priušti mi bar neki lep kadar. Ali on je napravio samo jedan krug oko moje glave i otiašao. Nakon nekoliko minuta čuo sam hujanje snažnih zamaha velikih krila iza mene i ubrzo shvatio da se nalazim usred jata od oko desetak orlova. Kružili su oko mene udaljeni svega petnaestak metara. Nekoliko nešto starijih i hrabrijih orlova zaletalo se na mene sa isturenim kandžama, a ja sam se okrećao ka njima nastojeći da to zabeležim. Tada bi oni naglo obarali noge, kočili u vazduhu raširenim repom i nagnutim telom, zaustavljajući se svega par metara od mene, podizali uvis i ponovo vraćali. Orlovi su napravili kratku pauzu sa većom distancicom, pa su ponovo nasrnuli. Ovaj put još hrabrije i još bliže. Morao sam brzo da reagujem, da upe-

koje je jedino virilo iz gomile veštačke trave. Vrteći se tako u krug, prateći moje posetiće, spao je kamuflažni plašt sa mojih šaka. Ptice su tada nestale iznenada kao što su se i pojavile.

Cini se da me orlovi uopšte nisu identifikovali kao čoveka, već kao neku živiljku nepoznatu njihovom iskustvu, pa sam aktivirao njihovu značelju. Verovatno nisu bili sigurni ni da li im mogu poslužiti za hranu i hteli su to da ispitaju. Jer, u vreme opšte suše i gladi, svaki plen je dobrodošao.

rim svoj objektiv u svaku pticu koja mi se približi. Plašile su se prednjeg sočiva

Tekst i fotografije: Saša Preradović

Deponije smeća meke za očitavače markiranih galebova

Čini se da su članovi „galebarskog fan-kluba“ u Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije sve življi. Za jedno sa aktivistima udruženja „Riparia“ posećuju novosadsku gradsku deponiju, Šstrand i novosadski kej i prate brojnost, vrste galebova i očitavaju prstenovane ptice. Do sada je uočeno oko 150 ptica sa kolor markerima: obični galebovi *Larus ridibundus* iz Mađarske, Hrvatske, Poljske, Češke i Italije, morski galebovi *L. michahellis* (mlade ptice prstenovane na gnezdima na jadranskim ostrvima u Hrvatskoj) i sinji galebovi *Larus cachinnans* iz Ukrajine i Poljske. Kao i obično, uočen je i veliki broj ptica koje su prstenovane samo metalnim prstenovima. Tek poneke uspeli smo i da očitamo. Podaci dobijeni na ovaj način izuzetno su značajni i vredni, kako zbog razumevanja migracija, populacione dinamike tako i zbog bolesti koje ptice prenose i/ili utiču na njihovo zdravlje. Zbog toga smo počeli da markiramo galebove i na pomenutim lokalitetima u Novom Sadu, a proširujemo rad i na deponije smeća u Beogradu i Subotici, kao i na gnezdeće kolonije običnog galeba. Markeri su nabavljeni u saradnji sa Naučnim institutom za veterinarstvo „Novi Sad“ u okviru projekta „Praćenje zdravstvenog stanja divljači i uvođenje novih biotehnoloških postupaka u detekciji zaraznih i zoonoznih agenasa – analiza rizika za zdravlje ljudi, domaćih i divljih životinja i kontaminaciju životne sredine“. Pored markiranja, uzimanja biometričkih podataka, sakupljaju se i uzorci fecesa, brisevi i krv radi provere zdravstvenog stanja ptica.

Očitavanje

Ptice u blizini mogu se očitati dvogledom, dok je za veću udaljenost potreban fotoaparat ili teleskop. Očitavanje je najlakše dok ptice miruju, mada je teorijski moguće i analizom fotografije ptice u letu. Iskustvo nam govori da svaku pticu koju vidimo proverimo. Dešava se da od petnaestak ptica na Dunavu uspemo da očitamo dva prstena, a na

Beli markeri za Srbiju

Pomožite nam da očitamo što više galebova sa obojenim prstenovima. Zagledajte se češće u njih, bilo da pronađete leševe ili ostatke, bilo da srećete galebove na svojim terenima! Galebovi u ovoj šemi nosiće bele markere sa četiri crne karaktere od kojih je prvi „Y“. U slučaju da očitate galebije prstenove u boji (ili metalni prsten), pored kodova i boje prstena zabeležite i lokaciju, dan, vreme, vrstu galeba i ime nalazača. Podatke pošaljite na dragan.fabijan@gmail.com, nakon čega će nalazač dobiti podatke o poreklu ptice.

dve hiljade nogu na novosadskoj deponiji ne vidimo nijedan. Na teren nosimo jedan teleskop, dvoglede i fotoaparat. Dešavalо se da dva sata ne vidimo ni jedan prsten. Dok pogledom ko zna koji put prelazimo ptičje noge, doleće novo jato. Marko uočava prstenovanu pticu. U međuvremenu, to i meni polazi za rukom i nervozno čekam dok on očitava, jer često se ptica poplaši i pomeri. Nakon što uočim jedinku dvogledom, brzo okrećem teleskop ka njoj i tražim je u gomili. Marko više, „Našao sam još jednu, očitavam... i tako naizmenično. Nakon par minuta imamo deset nalaza, a posle dva mirna sata nailaze pet paklenih minuta i ogroman paket zadovoljstva. Događa se da su prstenovi prljavi od blata i nismo sasvim sigurni šta smo očitali, ili su ptice predaleko. U tom slučaju ne beležimo kôd sa prstena. Samo ako ste sasvim sigurni, beležite oznaku na prstenu! Ako niste, poželjno je da fotografirate pticu i pošaljete sliku, a mi ćemo pokušati da odgonetnemo kôd.“

Dragan Fabijan

Kako prepoznati malu lisastu gusku?

Od 25. do 28. septembra 2012. na području Nacionalnog parka Hortobád u Mađarskoj održana je radionica u sklopu projekta „Co-ordinated Counts of Lesser White-fronted Goose Along the Flyway“. Njime je započet četvorogodišnji monitoring evropskih populacija male lisaste guske *Anser erythropus*, a radionica je imala cilj da obuči buduće koordinatorne nacionalnih timova za njeno praćenje. DZPPS se prvi put uključio u aktivnu zaštitu male lisaste guske. Radionicu su vodili eksperti za ovu vrstu iz Norveške, Finske i Mađarske. Prvog dana je predstavljen projekat, dosadašnja saznanja o statusu vrste u Evropi, a svaka ekipa imala je prezentaciju o statusu vrste u svojoj zemlji. Preostala dva dana, kao i poslepodne prvog, bili su predviđeni za obilaska Nacionalnog parka i potragu za ovom vrstom. Već prilikom prve šetnje uspeli smo da zabeležimo male lisaste guske. U večernjim satima organizovani su treninzi na kojima smo učili da prepoznajemo vrstu sa fotografija različitih kvaliteta, o metodama istraživanja, popunjavanja formulara i zapisivanja nalaza u bazu podataka (www.piskulka.net). Pozivamo sve koji imaju podatke o pojavljivanju male lisaste guske u Srbiji da ih objave u časopisu *Ciconia*. Dobrodošli su i svi koji žele da doprinesu potrazi za ovom retkom vrstom. Projekat finansira Evropska komisija, a osoba zadužena za koordinaciju aktivnosti DZPPS-a u projektu je autor ovog teksta.

Marko Šćiban

Roda Rosa

Jesen 2012. u selu Parmenac, svega 3–4 kilometra od Čačka, obeležila je pojava bele rode *Ciconia ciconia*. Bela roda nije vrsta ptice koja se često sreće u ovom delu Srbije. U širem reonu grada Čačka poslednjih godina beleži se uspešno gnezđenje bele rode u selu Mrčajevci (2011. i 2012.), neuspelo leglo na dimnjaku Fabrike reznog alata (2011.) i posmatranje desetak ptica tokom prolećne seobe 2012. u selu Bjelica kod Guče. Pojava ove lepotice na Zapadnoj Moravi, neposredno ispod brane u Parmencu, nije mogla proći nezapaženo. Roda je došla početkom treće dekade oktobra. Primetila ju je Ljiljana Petrović, zaposlena u restoranu nedaleko od mesta rodinog boravka. Nakon par dana, kada je shvatila da ptica neće napustiti ovo mesto, pozvala je ekipu lokalne televizije Galaksija 32 da zabeleže retkog gosta. Kako su uočili da roda leti tek 30–40 metara, pomisili su da ima problem i da joj treba pomoći. Nenad Nikolić, vođa TV ekipi pozvao je i od tada je DZPPS

Skenirajte QR kod pomoću
vašeg Smart mobilnog telefona
za digiskoping savete i trikove.
ATXSTX.SWAROVSKIOPTIK.COM

UHVATITE TRENU TAK

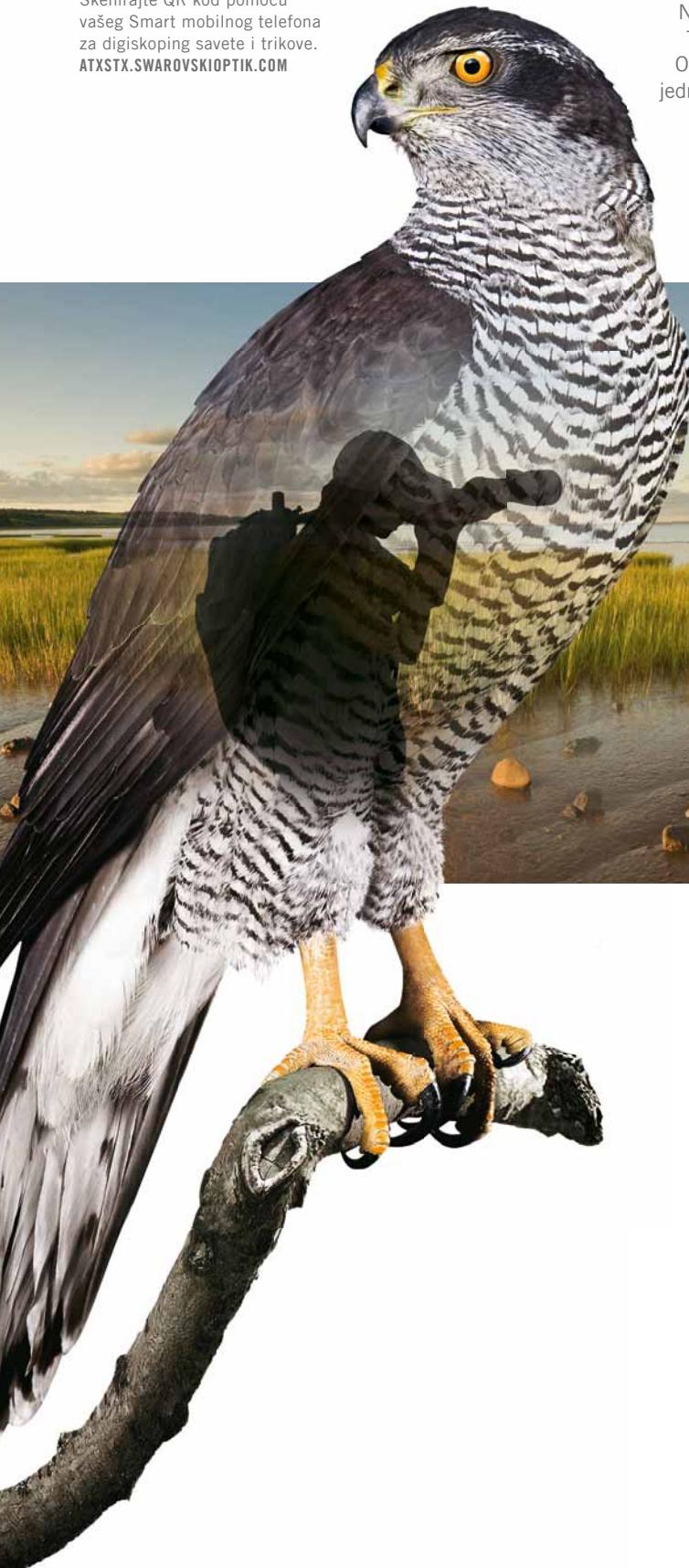
NOVI TLS APO. NOVA DIMENZIJA DIGISKOPINGA

Najbolji izumi su oni koji svet ne čine komplikovanim, već jednostavnijim.

Takov je upravo novi TLS APO adapter za fotografisanje pomoću teleskopa. Ovo je prvi digiskoping uređaj koji sadrži adapter za fotoaparate i objektiv u jednom pakovanju, kombinujući munjevitno rukovanje sa optimalnim optičkim performansama. Razvili su ga posmatrači prirode za posmatrače prirode,

i njegov veliki opseg uvećanja podrazumeva da ćete imati maksimalan broj individualnih opcija na raspolaganju za razne kombinacije.

Zajedno sa novim SWAROVSKI OPTIK ATX/STX teleskopima, TLS APO podržava visokokvalitetno digiskoping fotografisanje pretvarajući izvanredne poglede u neverovatne fotografije.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK KG
Tel. +43/5223/511-0
info@swarovskioptik.at
facebook.com/swarovskioptik

**SWAROVSKI
OPTIK**

Bez predrasuda i sujete do zaštite velike droplje

12.04.2012. Sa vizitorskog centra u Specijalnom rezervatu prirode „Pašnjaci velike droplje“ posmatramo jednog odraslog mužjaka i šest ženki velike droplje, ili barem pretpostavljamo da su ženke, jer zbog lošeg vremena i velike udaljenosti nismo u to sigurni. Ovo je peti put kako posećujem Rezervat i ciljano tražim droplje, a sad ih vidim prvi put.

27.04.2012. Klackam se u šinobusu Subotica–Senta, svetla nema i vetar produvava. Osim mene, tu su još samo dva putnika, ali ovo je najkasniji i najjeftiniji prevoz između Subotice i Sente. Na stanicu me čeka drugar kod koga spavam, idemo do grada na piće, pa brzo kući jer ujutro se nadamo šepurenju, koje je prošle godine trajalo samo nekoliko dana. Sutradan ujutro posmatramo mužjaka u punom šepurenju i dva mlada mužjaka, koji kao da uče pokrete, još nemaju povezan ples, pokreti su isprekidani. Ženke posmatraju sa male razdaljine, mada nemaju baš puno izbora... nedaleko od starog mužjaka, mlađi srndači oprobavaju svoje robove i snagu. Treperi cela priroda, vazduh je prepun vibracija ljubavi. Kod Jazovačkog dela rezervata posmatramo još jednu jedinku.

Početkom septembra posetile su nas Birgit Block i Astrid Eisenberg iz Nemačke (organizacija Prijatelji zaštite velike droplje) koje se oko dvadeset godina bave ovom vrstom. Naglašavaju dve važne stvari: zbog razlike u veličini populacije ne možemo koristiti iste metode zaštite kao u Mađarskoj, i da naše nadležno Ministarstvo još nije potpisalo Memorandum o zaštiti velike droplje koji je sačinjen u okviru Bonske konvencije. Ono što je najvažnije: posmatrali smo kako ženka predaje hrancu mlađuncu, što dokazuje da smo 2012. godine imali uspešno gnezđenje.

Ovo su samo nekoliko rečenica iz mog terenskog dnevnika. Problematika zaštite naših velikih droplji ima mnogo uglova i slojeva. Moramo se usredsrediti na podatke koje imamo sa terena i početi iz početka.

Najveća brojnost koju smo ustanovili tokom 2012. godine je dvanaest jedinki. Registrovan je jedan odrasti mužjak i dva mlađunca, koja će se, nadamo se, šepuriti već 2013. Imali smo uspešno gnezđenje. Droplje ipak preživljavaju. One su se ovde snalazile iz generacije u generaciju, a neke druge stvari su se promenile. Rezervat je proširen na 5.481 ha i sastoji se od tri prostorno odvojena dela. No, predloženu uredbu Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode kojom se propisuju mere zaštite Ministarstvo još nije usvojilo, uredba stoji već godinama i čeka razmatranje. Lovačko udruženje „Perjanica“ iz Mokrina koje gazduje rezervatom, nema mogućnost da cele godine plaća dva čuvara i njihove terenske potrebe, niti je vično modernim načinima obezbeđivanja sredstava projektnim konkursanjem, a zbog zaštite droplji slabe su i mogućnosti lovni turizma. Bez lovaca se, izgleda, ne može, jer bez njih nema lova na predatore gnezda i mlađunaca, ili je lov slabo prisutan, a baš je kontrola brojnosti lisica, jazavaca, divljih svinja i sivih vrana jedna

Foto: Božidar Grgić

Da li će da se šepuri? Mužjak velike droplje *Otis tarda*

od najvažnijih mera zaštite ove ptice. Tokom obdanice, jazavci i lisice defiluju rezervatom. Pašarenja ima malo, jer ono je čobanima još ranijih godina uskraćeno. Rezervat polako zarasta u trsku i ostalu visoku vegetaciju, a droplje ipak preferiraju nisko rastinje, iz koga mogu da osmatraju svoju okolinu. Košenje se slabo preduzima, u loše vreme ili ga uopšte nema. Ove godine, poljoprivrednici su počeli da kose u vreme gnezđenja velike droplje. Trava je tada imala naj-

uključen u priču o rodi Rosi, kako ju je gospođa Petrović nazvala. Od trenutka kada je emitovan prilog o Rosi na lokalnoj televiziji, krenula je prava trka štampanih i elektronskih medija za priču o sudsibini ove ptice.

U međuvremenu, naš kolega Gašo Petrović posmatrao je pticu i uočio da ima malih problema tokom leta (levo krilo), ali da je ptica „živahna“, hrani se, lako lovi ribu u plićacima, a to što može leteti bar 30 m dovoljno je da je bezbedna od pasa, lisica. Pažnja koju je proizvela pojava rode, isključila je mogućnost da postane lovački trofej. Doneli smo odluku da rodu posmatramo u nadi da će se oporaviti, te pre oštре zime pronaći neko toplije utočište, a kada se približe hladni dani pokušaćemo da nađemo rešenje za zbrinjavanje. Stalnu brigu o Rosi vodila je gospođa Petrović, a povremeno smo dolazili mi i mnogobrojni građani.

Priča o rodi Rosi emitovana je na desetak radio programa, od onih sa nacionalnim do onih sa lokalnim frekvencijama, a svakako je najveći odjek imala reportaža emitovana na Televiziji B92, 27. oktobra 2012. Bila je to prilika da se promovišu aktivnosti DZPPS, kao i značaj zaštite ptica i životne sredine. Roda u zapadnim kulturama simbolische rađanje deteta i sobom nosi toplinu i pozitivnu energiju što je doprinelo da ljudi naše poruke prihvate sa odobravanjem.

Roda Rosa napustila je Parmenac 3. decembra 2012, par dana pre prvog pravog zimskog talasa u zapadnoj Srbiji. Ljiljana Petrović i građani Parmenca nadaju se da će Rosa pronaći svog partnera i proleća 2013. doći u njihovo selo da donese svoje potomke i nagovesti rađanje neke nove dece.

Ogranak DZPPS-a za zapadnu Srbiju

Ogranak DZPPS-a u povoju

Budući da broj članova našeg društva u Beogradu raste, rodila se ideja o osnivanju beogradskog ogranka DZPPS-a. Za sada planiramo da što više učestvujemo u aktivnostima Društva, organizujemo redovne terene, praktične obuke i sastanke. Trenutno koristimo prostor na trećem spratu Doma omladine koji smo dobili od Mladih istraživača Beograda. Iako naša mala družina još uvek nema punu funkcionalnost, radimo na tome da se taj nivo dostigne. Do sada su realizovani izleti na ribnjake „Mika Alas“ (16 osoba) i Živača (11 ljubitelja ptica), a dat je i skroman doprinos IWC-u. Od marta 2013. planiramo organizaciju niza novih druženja sa pticama kroz održavanje jednog ili dva terenska izleta svakog meseca.

Marko Janković

Oporavljena eja

Dana 15. maja 2012. u okolini svog imanja u Sajlovačkom ritu (Avijatičarska bara), naš član Zoran Gužvica na tlu je pronašao jednu prošlogodišnju ženku eje močvarice *Circus aeruginosus* nesposobnu da leti.

Kandže su joj bile stegnute u grču, što je ukazivalo na trovanje. Ptica je prebačena u Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, gde ju je lečio i hranio Stefan Milošev, saradnik Zavoda. Već dan kasnije, eja se gotovo potpuno oporavila i istog dana puštena je na mestu gde je pronađena. Nakon što je puštena, ptica se podigla u visine i posle dužeg leta spustila u guste trščake Sajlovačkog rita, gde se redovno gnezdi nekoliko parova ove strogo zaštićene vrste.

Marko Šćiban

Ponovo tražimo zaštitu prepelice i grlice

Krajem septembra 2012. ponovo je pokrenuta inicijativa za zaštitu prepelice i grlice zahtevom za izmenu akata koji u Srbiji regulišu status ovih vrsta.

Zahtev je poslat ministrima nadležnim za oblasti lovstva i životne sredine. Isti tekst dobila su i dva zavoda za zaštitu prirode i zatraženo je njihovo mišljenje. Oba su se izjasnila da je lov u sadašnjim okolnostima neodrživ. Podnosioci zahteva su EPAR – OIPA SRBIJA/Alijansa za zaštitu prirode, prava životinja i prava ljudi, Liga za ornitološku akciju Srbije i Fond za zaštitu ptica grabljivica.

Prethodna inicijativa za zaštitu ovih vrsta iz 2003. nije dala željeni rezultat. Negativne pojave koje su postojale tokom devedesetih godina prošlog veka i kulminirale aferom „Balkanske ptice“, postoje i danas.

U novi zahtev uneti su i novi podaci iz priručnika European Union Management Plan 2009–2011 – Common quail *Coturnix coturnix* i Management Plan for Turtle Dove *Streptopelia tutur* 2007–2009, što je

pokušaj da se zaustavi masovni krivolov, te da se institucije države privole da stanu u odbranu prava i argumenata, a ne (krivo)lovaca i njihovog veoma jakog lobija. Brojnost parova grlice u Srbiji, u periodu procene od 1990. do 2002. (izuzimajući Kosovo i Metohiju) iznosila je 40.000–80.000 parova. Procenjeno je da stopa opadanja broja parova u istom periodu iznosi 10–30%. Brojnost parova prepelice u Srbiji za isti period iznosi samo 7.000–10.000, a stopa opadanja brojnosti je 10–30%. Najveći broj prepelica na gnežđenju zabeležen je u Banatu i srednjoj Bačkoj, u delovima Srema južno od Fruške gore, u delovima Šumadije i naročito na visoravnima sa prostranim pašnjacima, gde se ova vrsta maksimalno izlovljava, bez ikakve kontrole i uz primenu zabranjenih

Naš prvi projekt posvećen velikoj droplji

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije i Udruženje ljubitelja prirode „Riparia“, već duži niz godina razmišljaju šta bi moglo da se uradi kako bi se u Srbiji bolje zaštitile velike droplje. Nažlost, sve do 2012. nismo imali odgovarajuće uslove za detaljno terensko istraživanje i uspostavljanje baze podataka. Cilj projekta koji je finansirala britanska fondacija „Rufford“ jeste da se otklopane ovi nedostaci. Originalan doprinos našeg projekta u zaštiti velike droplje je sistematsko i kontinuirano terensko istraživanje, kartiranje predatora i faktora ugrožavanja, praćenje uspeha gnežđenja, edukacija poljoprivrednika i lokalnog stanovništva, izrada baze podataka, promocija u medijima. Projekat „Zaštite velike droplje na njenom poslednjem gnezdilištu u Srbiji“ traje od marta 2012. do jula 2013. godine.

bolju energetsku vrednost, ali droplje se ne smeju uznemiravati u tom periodu, pa je košenje zaustavljeno i odgođeno. Nažlost, trava kasnije nije bila pogodna za upotrebu, pa košenje za poljoprivrednike nije bilo isplativo i nije nastavljeno

Foto: Jozef Grgić

ili je nastavljeno u slabijoj meri. Sada u rezervatu imamo pokošene, slabije pokošene i nepokošene delove. Ova situacija mogla bi da se popravi ispašom, ali loše subvencije i nemar devastirali su stočni fond u celoj Srbiji. Prisutnost, aktivnosti i istraživanja nas, ptičara, koji obično imamo samo mišljenje šta bi trebalo da se uradi na ovom prostoru skoro je zanemarivo. Ipak, bez nas, strateška i planska zaštita ne može da se preduzme, jer upravo bismo mi, po mom mišljenju, trebalo da budemo karika koja povezuje Ministarstvo, Zavod, lovce, stočare, salašare, međunarodne eksperte, i da pružamo pomoć pri pisanju i realizaciji projekata koji bi mogli da obezbede dugoročnu zaštitu velike droplje u Srbiji.

Konačnog zaključka nema. Droplje su tu i biće tu, ako im to mi dopustimo, ako naučimo da sarađujemo, ako iza sebe ostavimo predrasude, sujetu i radimo ono što je u interesu zaštite naše kraljice stepa.

David Grabovac

Više ljutitelja nego ljubitelja gradskih lasta u Novom Sadu

Tokom letnjih meseci 2012. u okviru projekta „Upoznajmo i zaštitimo gradske laste i crne čiope u Novom Sadu“, članovi Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije sproveli su akciju brojanja kolonija gradskih lasta i aktivnih parova na mestima gnežđenja crnih čiopa. Pokriven je deo grada omeđen Dunavom i kanalom DTD, bez Petrovaradina i Sremske Kamenice. Članovi našeg Društva posetili su sva mesta ranije poznatih kolonija, sve visoke

zgrade sa starim fasadama, mostove, visoke hale i silose, kao i sva mesta za koja se pretpostavljalo da pružaju uslove za gnežđenje. Naš glavni motiv bio je da procenimo stanje populacija ovih vrsta u velikoj gradskoj sredini, znajući da je reč o dve tipične gradske ptice za koje se čini da bez nas i objekata koje gradimo jednostavno ne mogu.

Šta kažu rezultati? Kolonije lasta zabeležene su na 446 lokacija na kojima je izbrojano ukupno 1.686 akti-

Ovo rade ljubitelji...

vnih gnezda. Srušenih gnezda bilo je tri i po puta više od aktivnih. Cela a nezauzeta (neaktivna) gnezda zabeležena su samo na oko 25% posećenih mesta. Crne čiope zabeležene su na 119 mogućih mesta gnežđenja, a ukupan broj parova procenjen je na oko 2.350 (greška +/-10%). Gradske laste najčešće svoja gnezda grade na prozorskim okнима, terasama i potkrovljima poslednjih spratova višespratnica ravnih krovova. Crne čiope nemaju preferenciju prema visini, već se gnezde zavisno od dostupnosti

kao i novi stilovi gradnje u zonama za stanovanje, koji pticama ne ostavljaju mesta za gnežđenje. Od prirodnih neprijatelja, mladunce obe vrste napadaju svrake i vrane, dok je primećeno da svaku koloniju lasta koja broji više od 50 parova redovno posećuje najmanje jedan par sokola lastavičara u drugoj polovini juna, do početka septembra. Na nekoliko mesta je primećena i kompeticija vrabaca pokućara, poljskih vrabaca i crnih crvenorepki sa lastama za prošlogodišnja očuvana gnezda. Za mladunce koji ispadnu iz gnezda i

...a ovo ljubitelji gradskih lasta u Novom Sadu

Foto: Magdalena Grbović

pukotina. Najviše je kolonija gradskih lasta sa manje od pet aktivnih gnezda, a svega pet kolonija bilo je sa 150 i više gnezda.

Potvrdili smo niz prepostavljenih i zaista snažnih pritisaka na ove dve vrste: rasterivanje, rušenje gnezda, renoviranje fasada zgrada, a na štetu trenutno aktivnih kolonija. Bilo je samo nekoliko pozitivnih primera sugrađana koji vole laste i čiope, te sa njima nesebično dele svoje terase, potkrovjava i prozorska okna. Za populacije obe vrste najopasnija je drastična promena načina gradnje i materijali koji se koriste za renoviranje fasada,

Rekordi

Ubedljivo najveća kolonija gradske laste u Novom Sadu nalazi se ispod Temerinskog mosta (preko DTD kanala), sa ukupno 325 aktivnih gnezda, dok se najveća kolonija crne čiope nalazi u samom centru, sa procenjenih 60 parova na Gradskoj kući i okolnim zgradama na Trgu slobode.

za poltarce koji se u vežbanju letenja nađu na zemlji, najopasniji su psi i mačke latalice.

Projekat je poslužio kao početna osnova za, nadamo se, buduće kontinuirano istraživanje ovih vrsta u Novom Sadu i za procenu ljudskih resursa u DZPPS da slične aktivnosti narednih godina sprovede na celoj teritoriji Srbije. Projekat je finansirala Gradska uprava za zaštitu životne sredine Grada Novog Sada.

Draško Grujić

elektronskih vabilica i puški petometki. Pad brojnosti prepelice je posledica kombinovanog delovanja tri faktora ugrožavanja: intenziviranje ratarske proizvodnje i povećanje primene pesticida, velike suše na području zimskih boravišta i dugogodišnji prekomerni izlov tokom migracija.

Dejan Đapić i Dragan Simić

Zloupotreba mreža za ptice i ribe

Sredinom decembra 2012. LOA je obaveštена o postojanju ornitološke mreže u koju su hvatane ptice i kaveza sa živim mamcima pored nje. Volonteri LOA izašli su na teren, u beogradsko naselje Višnjica da utvrde stanje, a potom o nalazima obavestili Zavod za zaštitu prirode Srbije. Dana 18. decembra 2012. teren su obišli inspektori i tom prilikom pronašli pet češljugara, dvanaest čižaka, četiri zelentarke, četiri zebe i dve strnadice žutovoljke, sve strogo zaštićene vrste. Ptice su oduzete i odmah vraćene u prirodu. Protiv počinjoca je podnet zahtev za pokretanje prekršajnog postupka. Nedelju dana ranije, LOA je obaveštena o sojenici u zemunskom vikend-naselju Crvenka, okruženoj ribarskom mrežom sa dve mrtve šumske sove i velikom senicom. Dana 5. decembra 2012, predstavnici Zavoda za zaštitu prirode Srbije, Republike inspekcije za životnu sredinu i LOA obišli su mesto i pronašli dve sove i zebu, te nekoliko sivih pera zaostalih iza neke nesrećne ptice. Isprva se sumnjalo da su sove namerno ubijene, ali upetljivost nogu u mrežu ukazivalo je na slučajno uletanje ptica. Vlasniku je naloženo da ukloni mrežu, što je naknadnim obilaskom terena i potvrđeno.

Dragan Simić, Nikola Stanojević, Zoran Karić

Evropske škole za živu planetu u Čačku

Ogranak DZPPS u zapadnoj Srbiji prihvatio je poziv profesorke Biljane Uskoković i grupe učenika OŠ „Milica Pavlović“ u Čačku koji učestvuju u projektu „European Schools for a Living Planet“ u organizaciji WWF i ERSTE Fondacije da im pomognemo, pa smo ih uključili u redovne aktivnosti. Naši članovi Uroš Pantović i Dragiša Petrović držali su predavanja o pticama, edukativne radionice u školi i na terenu. Deci je ukazano na značaj prihranjivanja ptica u zimskom periodu, pravljene su hranilice za ptice koje su deca postavljala kod svojih kuća i u školskom dvorištu. U toku je izrada kutija za gnežđenje senica i čukova koje će biti postavljene oko Sportskog centra

„Mladost“ i u gradskim parkovima. Dogovorenje je da izrada hraničica i kućica za ptice postane redovna aktivnost daka ove škole na časovima tehničkog vaspitanja. Sa decom je obavljeno i nekoliko terenskih posmatranja ptica, a grupa sa našim članovima učestvovala je u IWC-u na jednoj deonici Zapadne Morave od Čačka do Parmenca.

Dragiša Gašo Petrović

Pobrojane zimovalice

Januarski Međunarodni cenzus ptica vodenih staništa i ove godine završen je poslednjeg dana januara. Cenzus su pomogli JP „Vojvodinašume“, firme Energoprojekt Energodata a.d, Direkcija za vodne puteve, Ribarsko gazdinstvo „Ečka“ (upravljač SRP „Carska bara“), Turistička organizacija Čačka, SRP „Zasavica“, PIO „Vršačke planine“, PIO „Vlasina“, PIO „Dolina Pčinje“, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, Pokrajinski sekretarijat za urbanizam, graditeljstvo i zaštitu životne sredine, JP „Palić – Ludaš“, NP „Tara“ i drugi. Oko 200 volontera posetilo je više od 400 lokaliteta ili monitoring-deonica reka i kanala, jezera, ribnjaka, akumulacija, kopova, slatina, deponija, ritova i rečica, od Vlasinskog i Sjeničkog jezera na jugu, do Palićkog i Ludaškog na severu. Konačne rezultate nestrpljivo očekujemo.

Tekst i fotografija: Marko Šćiban

Sporo se šire ekološke mreže

Dana 13. i 14. oktobra 2012. u Istraživačkoj stanici Petnica održan je seminar sa ciljem da pripremi nevladine organizacije za predstojeće unapređenje Emerald mreže u zemljama regionala. Da je taj proces daleko od gotovog, jedan je od opštih zaključaka sa prethodno održanog biogeografskog seminara u Baru, na kojem su zemlje regionalne predstavljale stanje nacionalnih Emerald mreža. U svim državama postoje ozbiljni propusti, među kojima prednjači nedovoljan broj predloženih

Krečnjačke klisure – utočišta lepote

Gornji Stranjani

Klisure su posebni oblici reljefa koji nastaju vertikalnom erozijom – usecanjem vodenog toka u rastvorljive stenske mase. Najzastupljenije rastvorljive stene u prirodi su karbonatne stene, prevashodno krečnjak, u manjoj meri i dolomit.

Tokom smene ledenih doba, klisure i mnoga visokoplanska staništa bila su utočišta brojnim biljnim i životinjskim vrstama koje su tokom drastičnih klimatskih promena preživele zahvalujući upravo tim staništima. I danas su to ekološke celine za koje su vezane mnoge specifične vrste, kao što su kosogrličar, puzgavac, krstokljun, leštarka i druge. Klisure su utočišta lepote, retkih i nesvakidašnjih vrsta, koja zbog nepristupačnosti često ostaju skrivena i nepoznata većini ljudi.

U Srbiji je malo krečnjačkih klisure zaštićeno zakonom (Uvac, Đerdap, Mileševka) ili prepoznato kao područje koje ima međunarodni značaj (IPA, PBA, IBA). Većina klisura je nedovoljno istražena, a to je možda i glavni razlog što ne uživaju nikakvu zaštitu, uz tradicionalnu administrativnu tromost naših institucija za zaštitu prirode. Vlada Srbije utvrdila je plan po kome će se izgraditi više stotina hidroelektrana različitog kapaciteta, od kojih bi se znatan broj napravio baš na brzim planinskim rekama koje teku kroz klisure. Na primerima iz prošlosti, kao što je izgradnja energetskih postrojenja na Limu, Uvcu, Ovčarsko-kablarškoj klisuri, jasno možemo zaključiti da bi sprovođenje ove

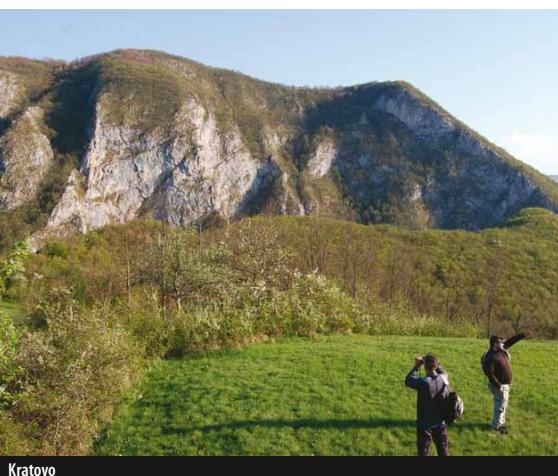
namere izazvalo korenite negativne ekološke promene. U vreme sve veće potrebe za resursima, političkim vlastima i finansijskim investitorima u Srbiji krečnjačke klisure izgledaju kao obećavajuća mesta, čijom eksploatacijom bi se nadoknadi razni deficiti.

Zbog nedostatka podataka o diverzitetu i brojnosti ptica u našim klisurama, Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije pokrenulo je istraživanje tih specifičnih staništa. Pored faune ptica, proučavani su i dnevni leptiri, slepi miševi i flora. Odabранo je deset lokaliteta: po pet u zapadnoj (kanjoni Belog, Crnog i Velikog Rzava, kanjon Lima i Đalovića klisura) i u istočnoj Srbiji (Vratna, Miljkovačka klisura, Svrliška klisura, Vlaški dol i Ždrelo).

Jedna od glavnih aktivnosti u ovom projektu bila je sakupljanje i obrada podataka o rasprostranjenosti svih vrsta u odabranim klisurama, sa posebnim osvrtom na retke i ugrožene vrste. Terenska istraživanja sprovedena su u saradnji sa kolegama iz drugih zaštitarskih organizacija, među kojima prednjače Habiprot i DBI „Sergej D. Matvejev“. Zajedničkim radom uspeli smo da prikupimo podatke o brojnosti i distribuciji mnogih vrsta, što će nam, nadamo se, koristiti kao realan i argumentovan mehanizam odbrane protiv planiranih infrastrukturnih intervencija. Dobili smo i bolji uvid u problematiku zaštite pojedinih vrsta, što će u velikoj meri uticati na naš budući rad u ovoj oblasti.

Tokom terenskog rada uverili smo

se u bogatstvo i raznolikost krečnjačkih klisura koje krase Srbiju. Mene su posebno očarali kompleksi malih klisure u selu Gornji Stranjani iznad Brodareva, kao i brojne male klisure duž Crnog Rzava, koje do sada nisam imao prilike da posetim. Uvideli smo da je za po-

Kratovo

drobno istraživanje, čak i deset klisura koje smo odabrali kao predmet istraživanja, potrebno mnogo više vremena od jedne godine. Zbog toga smo odlučili da u 2012. više pažnje posvetimo lokalitetima u zapadnoj i jugozapadnoj Srbiji. Klisure i staništa koja se često asociraju sa njima, kao što su visokoplanijske livade i pašnjaci, mešovite šume četinara i lišćara, nude mogućnost za posmatranje prelepih vrsta ptica. Svakako da nam je najveće zadovoljstvo činilo uočavanje retkih vrsta, kao što su gorska lasta, puzgavac, strnadica kamenjarka, jarebica kamenjarka, leštarka, lešnjikara, žutokljuna galica, krstokljun, kos ogličar, veliki ronac, suri orao, orao zmijar, buljina, sivi soko, a zatim i neke češće sretane vrste: gorska pliska, čubasta senica, šumska ševa, obična beloguza i, meni omiljen, vodenkos. U retkost nekih vrsta nismo sumnjali, ali opet smo očekivali da ćemo ih zabeležiti u većem broju. Od svih klisura zapadne Srbije, gorsku lastu videli smo samo na dva lokaliteta, i to svega tri para, dok daurska lasta nijednom nije zabeležena. Zabrinjavaju i podaci da smo sivog sokola videli samo u dve klisure zapadne Srbije pored mnoštva povoljnijih staništa za ovu vrstu. Verovatan uzrok tome je progon od strane brojnih užičkih, ariljskih, pa i čačanskih golubara. S druge strane, registrovana su četiri para surog orla. Jedno od najlepših mesta koje smo istraživali je klisura u selu Močioci, u blizini Mučnja, u kojoj se, pored jednog para surog orla i dva para

gorske laste, gnezdi oko dvadeset parova čavki u podkapinama klisure, što je zaista redak prizor u prirodi.

Na terenu smo uočili nekoliko negativnih faktora po živi svet klisura koji su izraženi u različitom stepenu. Tako je, na primer, u klisuri Belog Rzava u toku izgradnja motela, železničkih stanica i pruge koja će Drvengrad na Mokroj gori spojiti sa Kamengradom u Višegradu. Planirano je da se svi objekti izgrade u etno stilu, zbog čega je prokrčeno nekoliko puteva radi eksploracije šume. Na ostalim područjima eksploracija je manje prisutna, prevashodno zato što je šuma već odavno iskrčena. Laganim ali sigurnim nestankom ekstenzivnog pašarenja, većina visokoplanijskih pašnjaka i livada obrasta klekom i smrčom. Nekontrolisan lov je najviše izražen u Đalovića klisuri gde, po prići lokalnog stanovništva, grupe lovaca iz Crne Gore redovno prelaze granicu i love dok ne istroše svu municiju.

Drugi zadatak našeg rada bio je uspostavljanje saradnje sa lokalnim stanovništvom, kako edukativnim aktivnostima o značaju krečnjačkih klisure i ekosistemskih usluga koje one pružaju, tako i zajedničkim terenskim radom i posmatranjem okruženja drugim očima. Dosadašnja iskustva zaista su dobra. Uvek smo nailazili na razumevanje i podršku, naročito u izolovanim, slabo naseljenim selima gde su ljudi bliži prirodi. Oduševila me je pažnja stanovnika sela Crvsko u blizini Đalovića klisure, koji prilikom kosidbe livada uvek ostavljaju prsten nepokošene trave oko gnezda prepelica i prdavaca da im ne bi ometali gnežđenje. Neki čak dodatno ograđuju gnezda granama i pokošenom travom. Takvo ophođenje prema pticama i prirodi zaista je retko i treba ga podržati i ohrabriti.

Istraživanje smo počeli krajem aprila 2012. i planiramo da ga nastavimo na proleće iduće godine. Projekt „Survey and conservation of ecologically valuable limestone gorges in Serbia“ finansiра Rufford fondacija.

Tekst i fotografije: Uroš Pantović

područja namenjenih zaštiti brojnih vrsta koje štiti Bernska konvencija. Sastanku u Petnici prisustvovali su predstavnici CEEWEB-a, Saveta Evrope i poljske NVO Naturalists Club Poland, pored kojih je bilo još petnaest predstavnika više organizacija koje se bave biološkom raznovrsnošću iz Srbije, Makedonije, BiH i Crne Gore. Na sastanku je bilo reči o nekoliko tema koje su, nažalost, slabo poznate nevladinom sektoru u Srbiji, iako su značajno oružje u borbi za očuvanje biodiverziteta: postavke na kojima se bazira Emerald mreža i Bernska konvencija, sličnosti i razlike između mreža Emerald i Natura 2000, korišćenje GIS-a u procesu dizajniranja zaštićenih područja i dr. Nezaobilazna tema bilo je očigledno odsustvo želje nadležnih organa naše države da adekvatno, uz učešće svih relevantnih činilaca, primene odredbe Bernske konvencije. Organizacije koje se bave zaštitom biodiverziteta u Srbiji (DZPPS, Habiprot i Protego, u prvoj liniji), dobile su pohvale za angažovanje u procesima vezanim za Bernsku konvenciju i mrežu Natura 2000.

Dimitrije Radišić

Preparator kriv za prodaju vodenog bika

Na osnovu prijave Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Goran Radojičić – Vanda iz Bačke Topole, 29. avgusta 2012. proglašen je krivim za nedozvoljeno prepariranje i prodaju putem interneta stroga zaštićene vrste vodenog bika *Botaurus stellaris*. Osuđen je na novčanu kaznu od 25.000 dinara i plaćanje troškova sudskog procesa. Zahvaljujemo svim državnim organima na brzom i efikasnom delovanju.

Milan Ružić

Sastanak u Ohridu

Od 12. do 15. oktobra 2012. Milan Ružić i Marko Janković, predstavnici učestovali su na koordinacionom sastanku partnera na projektu „Adriatic Flyway II“ u Ohridu. Ciljevi ovog sastanka bili su predstavljanje rezultata rada na projektu, problemi sa kojima se učesnici susreću i planiranje daljeg rada. Kao najveće pretnje očuvanju faune ptica vodenih staništa pored gubitka staništa, učesnici na projektu naveli su neselektivan lov, krivolov i uznemiravanja u vreme seobe i zimovanja, često u rezervatima prirode, Ramsarskim i IBA područjima. Istaknut je i problem malih i nedovoljnih kapaciteta ornitoloških organizacija da se bave praćenjem stanja, brzim reagovanjem i preventijom krivolova. Navedeno je i da svi imaju probleme u komunikaciji sa državnim organima poput inspekcijske službe i ministarstava nadležnih za pitanja zaštite prirode, poljoprivrede i lovstva.

Milan Ružić

„Radimo za prirodu“ na Suvoj Moravi

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, od 12. do 29. avgusta 2012. organizovalo je prvi međunarodni volonterski kamp, na Suvoj Moravi, kompleksu rečnih ostrva i plavnih područja uz tok Zapadne Morave kroz gradsko jezgro Čačka. Suvu Moravu sačinjavaju još uvek dobro očuvane aluvijalne šume i livade, obradive površine i voćnjaci. Poseban kuriozitet je izrazita blizina gradskog jezgra i zelene zone grada sa kojom čini neraskidivu ekološku celinu. Zbog toga je sinonim za područje bogato pticama – do sada je ovde zabeleženo 120 vrsta, od kojih su 64 gnezdarice.

Glavne aktivnosti u kampu bile su uklanjanje invazivnih biljaka i smeća i izrada kućica za ptice pevačice. Radni

tim sačinjavalo je devet volontera iz Češke, Rusije, Francuske, Ukrajine, Austrije, Japana, Nemačke i SAD. Njima su se u radu priključili članovi DZPPS-a, drugih organizacija i građani Čačka. Pored dobrog druženja, razmene iskustava i upoznavanja drugačije kulture i običaja, učesnici kampa značajno su doprineli promociji zaštite ovog područja. Kao i slična područja u Srbiji, tako je i Suva Morava pod ogromnim pritisom ljudi. Nemar i nebriga građana Čačka prema ovom području ogleda se najviše u ilegalnoj seći starih stabala, obrazovanju deponija impresivnih razmera, isušivanju bara i odlaganju smeća u njih. Ilegalna eksploatacija šljunka popularna je kako ovde, tako i celim tokom Zapadne Morave kroz Ča-

čak, a stari kopovi su neodoljiva mesta za deponovanje svakakvog otpada. Svi navedeni elementi u velikoj meri olakšavaju ekspanziju invazivnih vrsta biljaka, među kojima dominira neuništiva japanska falopija *Fallopia japonica*.

Akcija je realizovana pod pokroviteljstvom Gradske uprave Grada Čačka i u saradnji sa Volonterskim centrom Vojvodine.

Uroš Pantović

Prvi razred Novosadske škole ornitologije

Foto: Magdalena Grahovac

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije 2012. realizovalo je interaktivni obrazovni program za srednjoškolce iz Novog Sada. Zadatak je bio da se putem stručnih, ali prilagođenih predavanja i izleta, učesnici informišu o najsvremenijim saznanjima o pticama, biodiverzitetu, načinima proučavanja, ugroženosti i aktivnoj zaštiti ptica. Želeli smo da podignemo svest mladih o značaju ptica i da sprovedemo obuku za ak-

tivno uključivanje mladih u zaštitarske aktivnosti. Sa srednjoškolcima smo radili od juna do decembra. Organizovali smo pet predavanja, ekskurzije u Kikindi Rusandi, probni izlet identifikacije vrsta na novosadskom keju, bili na Stražilovu i organizovali završno predavanje „Sove Srbije“.

U prvi razred naše „škole“ pošao je ukupno 71 učenik. Najviše je bilo srednjoškolaca, studenata i starijih ljubitelja

ptica. Na osnovu anketnih listića, 90% učesnika izjasnilo se da je veoma zadovoljno učešćem u projektu, 75% odgovorilo je da će im znanja koja su stekli tokom predavanja biti korisna. Kao najzanimljivije predavanje izdvojeno je „Ptice kao ponuda za turizam – birdwatching“, a najzanimljivija aktivnost je izlet u Kikindu i na Rusandu. Sumnju da li smo bili uspešni raspršila je činjenica da su se neki učesnici uključili u aktivnosti DZPPS-a koje su usledile nakon projekta. Učenici su takođe uspešno prošli zadatak prepoznavanja ptica, što je dobra početna pozicija za buduće ptičare. Dobili smo i niz predloga kako da nastavimo „školu“, te se nadamo da ćemo učenike uskoro videti i u drugom razredu.

Projekt „Novosadska škola ornitologije“ finansijski je podržala Gradska uprava za sport i omladinu u okviru realizacije Lokalnog akcionog plana politike za mlađe Novog Sada.

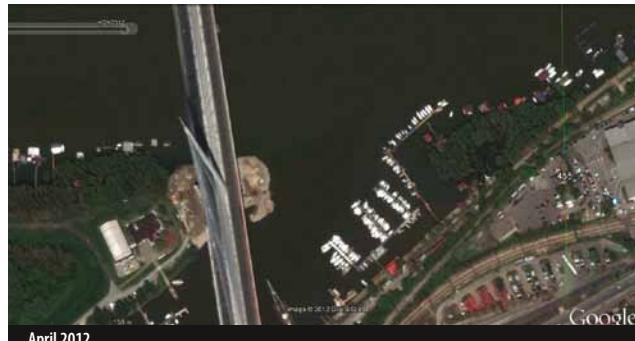
Milica Savić

Beogradski mali vranci ipak se izborili sa mostom?

Februar 2008.

April 2012.

Septembra 2012. završen je četvorogodišnji „Projekat monitoringu malih vranaca *Phalacrocorax pygmeus* i drugih ptica tokom gradnje mosta preko Ade Ciganlike 2008–2012“. Naime, po isušivanju Pančevačkog rita sredinom XX veka, mali vranci su nestali iz okoline Beograda, da bi se vratili tek krajem osamdesetih godina. Do 2007. u Beogradu je već zimovalo skoro 10% evropske populacije ove vrste. Naredne, 2008. na špicu Ade Ciganlike otpočela je gradnja mosta – upravo na mestu vrbaka gde je znatan deo malih vranaca provodio zimske noći. Kako je Liga za ornitološku akciju Srbije od svog osnivanja već vršila monitoring ove vrste, Direkcija za građevinsko zemljište i izgradnju Beograda je, uporedno sa otvaranjem radova na mostu, za dalji monitoring tokom radova angažovala LOA.

U okviru projekta praćeno je 35 vrsta močvarica, a osmatranjem je pokrivano devet nizvodnih rečnih kilometara toka Save. Taj potez je južni krak IBA područja „Ušće Save u Dunav“. Najdramatičnije promene zapažene su uporedo sa početkom radova, kad je veći broj splavovakućica izmešten i privezan u vrbak kod Beogradskog sajma. Uskoro je i plutajući ponton nove marine okružio vrbak, pa su se ljudi i mali vranci našli rame uz rame. Vlasnici splavova počeli su namerni progon i plašenje vranaca petardama (žalba rečnoj policiji na to je stavila tačku), a vlasnik marine naručio je potkresivanje nižih grana vrba, koje su bile prvi izbor za legalno malim vrcicima. I samo doletanje ptica u spačilište bilo je otežano preprekama u vidu pontona, jahti, splavovakućica i električnih vodova, što je poteškoća s kojom se i danas nose. Kada

se na to dodaju svetlost, buka, mehanizacija i brojni radnici, ne iznenađuje što je u prvoj godini brojnost vranaca opala za četvrtinu, ali već u drugoj se zadovoljavajuće oporavila, a u četvrtoj skoro vratila na stanje pre početka gradnje. Tome je svakako doprineo i Zavod za zaštitu prirode Srbije svojim Rešenjem o prethodnoj zaštiti „Stanista malog vranca *Phalacrocorax pygmeus* na Savi u Beogradu“, kojim je zaštitio zimska spačilišta ove vrste u trouglu donji špic Ade Ciganlike – Beogradski sajam – Mala Ciganlija. I mediji su dodatno doprineli skretanju pažnje na značaj očuvanja malih vranaca u Beogradu.

Upravljač „Stanista malog vranca na Savi u Beogradu“ biće JP „Beogradvode“ u partnerstvu sa Ligom za ornitološku akciju Srbije.

Dragan Simić

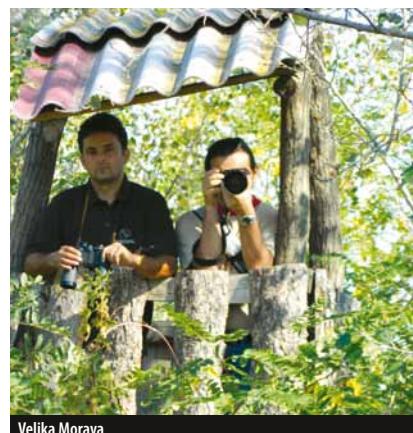
Evropski vikend posmatranja ptica, 7. i 8. oktobar 2012.

Deveti smo u Evropi

Eurobirdwatch 2011. pokazao je da posmatranje ptica u Srbiji na teren može da izmami mnoge ljubitelje prirode, voljne da učestvuju u masovnom ptičarskom događaju, koji u jeku jesenje seobe slavi ptice i promoviše njihovu zaštitu. Uspeh koji su postigli naši saradnici naterao nas je da postavimo ambiciozan zadatak: organizaciju trideset izleta sa našim vodičima 2012. godine. Pripreme su trajale od avgusta, a nedelju dana pred ključni događaj najavili smo 38 izleta. Nedelju dana kasnije, ni jedan vodič nije odustao a održano je i

sedam nenajavljenih izleta. Krajnji skor je impresivan: 45 izleta, učešće 738 posmatrača koji su zabeležili 165 vrsta i prebrojali 146.482 jedinika. Srbija je tako po dva kriterijuma ušla u „top 10“ zemalja Evrope i centralne Azije: zauzeli smo deveto mesto po broju izleta i broju zabeleženih jedinika, a po broju učesnika bili smo na dvanaestom mestu. Možda nam je baš Eurobirdwatch pokazao koliko su žitelji Srbije željni posmatranja i zaštite ptica i prirode.

Mnogo važnija od brojki je činjenica da je tokom ove manifestacije

Velika Morava

Foto: Slobodan Ivčić

Foto: Josif Gergelj

Gužva iznad ribnjaka kod Jazova

Foto: Katarina Paunović

Rusanda

posmatranje ptica bila glavna tema prirodnjačke zajednice u Srbiji. Od Jazova do Peštera, od Stanišića do Pirotu, od Male Vrbice do Zasavice, posmatrači su na teren išli peške, automobilima ili biciklima. Naše oduševljenje pticama osetila je i šira javnost: mnogi sugrađani o manifestaciji su saznali putem medija i pridružili se. Na izlete su pošli naši prijatelji, školarci i njihovi nastavnici, naučnici, zaštitari, političari, novinari i drugi ljubitelji prirode.

Foto: Slobodan Knežević

Foto: Magdalena Grahovac

Foto: Attila Agoston

Novi Kneževac

Foto: Slobodan Ivić

Ovčarsko-kablarska klisura

Evo nekih rekorda. Izlet sa najviše učesnika (62, okolina Bačkog Brestovca) povela je Magdalena Grahovac. Po dva izleta vodili su Slobodan Knežević iz Samoša (oko Samoša i Debeljače) i Draško Grujić (oba oko Beočina). Prvi put izlete su vodili Slobodan Ivić iz Velike Plane, Miloš Popović iz Zaječara, Draško Grujić i Ivan Medenica iz Pirotu. Čak dve nezavisne grupe posetile su Labudovo okno. Tu je zabeležen i najveći broj vrsta ptica tokom jednog izleta, čak 72 (vodič Ivan Đorđević). Najviše jedinki u okviru jedne vrste (80.000 čvoraka) zabeležio je Josif Gergelj. Izlet u Koviljski rit, u nedelju, 7. oktobra, organizovan uz podršku

Pokreta gorana Novog Sada, bio je medijski najeksponiraniji. Propratile su ga Prva TV i RTV Vojvodine. Družini koju su činili uglavnom članovi DZPPS-a i aktivisti Pokreta gorana, pridružili su se i dr Srđan Belij, državni sekretar u Ministarstvu za prirodne resurse, rutarstvo i prostorno planiranje i naš član, dr Slobodan Puzović, pokrajinski sekretar za urbanizam, graditeljstvo i zaštitu životne sredine. „Uvek je lepo provesti dan sa prijateljima u prirodi, uz posmatranje ptica. Takvim akcijama najbolje se čuva naša prirodna baština”, zaključio je dr Belij nakon izleta.

Dimitrije Radišić

Foto: Danijela Radika

Labudovo okno

Foto: Vlada Vučićović

Zviždare *Anas penelope* na Pešteru

Prstenovanje na ekološkom kampu „Ludaš 2012“

Udruženje ljubitelja prirode „Riparia“ i JP „Pačić-Ludaš“ i 2012. godine organizovali su letnji kamp na Ludaškom jezeru. Ptice su prstenovane u kontinuitetu od 15. jula do 26. avgusta u severoistočnim tršćacima jezera kod Hajdukovca. Kao i ranijih godina, na istim lokacijama bilo je postavljeno sedamnaest ornitoloških mreža dimenzija 12 x 2,5 m. Uhvaćeno je ukupno 4.868 jedinki, predstavnika 48 vrsta ptica, od toga 361 kontrolni nalaz – domaći, iz Mađarske, Slovačke i Izraela. U kampu je boravilo 127 učesnika iz Srbije, Mađarske, Nemačke, Slovačke, Francuske, SAD i Irske, uzrasta od 12 do 69 godina. Kamp su finansirali Fondacija „Betlen Gabor“, Grad Subotica, JP „Vojvodinašume“ i kompanija „Neoplanta“ doo.

Oto Sekereš

Vrsta	Prstenovano	Kontrolni nalazi	Ukupno
<i>Accipiter nisus</i>	1	0	1
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	158	7	165
<i>Acrocephalus melanopogon</i>	20	2	22
<i>Acrocephalus palustris</i>	124	1	125
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	748	9	757
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	1792	289	2081
<i>Alcedo atthis</i>	2	0	2
<i>Anthus trivialis</i>	1	0	1
<i>Caprimulgus europaeus</i>	1	0	1
<i>Carduelis carduelis</i>	8	0	8
<i>Carduelis chloris</i>	41	0	41
<i>Delichon urbica</i>	3	0	3
<i>Dendrocopos major</i>	4	1	5
<i>Dendrocopos syriacus</i>	2	0	2
<i>Emberiza schoeniclus</i>	38	1	39
<i>Hippolais icterina</i>	2	0	2
<i>Hirundo rustica</i>	777	3	780
<i>Ixobrychus minutus</i>	8	0	8
<i>Jynx torquilla</i>	2	0	2
<i>Lanius collurio</i>	17	1	18
<i>Locustella fluviatilis</i>	2	0	2
<i>Locustella luscinioides</i>	320	27	347
<i>Locustella naevia</i>	3	0	3
<i>Luscinia luscinia</i>	1	0	1
<i>Luscinia megarhynchos</i>	4	1	5
<i>Luscinia svecica</i>	6	0	6
<i>Motacilla alba</i>	1	0	1
<i>Motacilla flava</i>	47	0	47
<i>Oriolus oriolus</i>	3	0	3
<i>Panurus biarmicus</i>	125	13	138
<i>Parus caeruleus</i>	5	1	6
<i>Parus major</i>	2	0	2
<i>Passer domesticus</i>	3	0	3
<i>Passer montanus</i>	1	1	2
<i>Phoenicurus ochruros</i>	6	0	6
<i>Phylloscopus collybita</i>	4	0	4
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	24	0	24
<i>Phylloscopus trochilus</i>	27	0	27
<i>Porzana porzana</i>	1	0	1
<i>Remiz pendulinus</i>	62	3	65
<i>Riparia riparia</i>	26	0	26
<i>Saxicola rubetra</i>	14	0	14
<i>Saxicola torquata</i>	13	1	14
<i>Sylvia atricapilla</i>	20	0	20
<i>Sylvia borin</i>	14	0	14
<i>Sylvia communis</i>	16	0	16
<i>Sylvia curruca</i>	7	0	7
<i>Tinga glareola</i>	1	0	1
Ukupno	4507	361	4868

Naš novi pult prvi
put je predstavljen
na manifestaciji
„Novosadska jesen“
u Novom Sadu,
24-27. 10. 2012.

Foto: Katarina Panović

Trinaesti ornitološki eko-kamp u Novom Kneževcu

Eko-centar „Tisa“ Novi Kneževac i ULJP „Riparia“ Subotica, zajedničkim snagama, od 5. do 12. avgusta 2012, organizovali su 13. eko-kamp pored Tise kod Novog Kneževca, sa ciljem prstenovanja i praćenja jesenje seobe ptica u regionu. Dvanaest učesnika – od osnovaca do odraslih – postavilo je 15 ornitoloških mreža na uobičajne lokalitete, sa minimalnim izmenama zbog promene u strukturi vegetacije. Kamp je privukao brojne posetioce, civile, druge organizacije i medije. Finansiranje kampa – pored samih učesnika – mogli su Opština Novi Kneževac i Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu.

Atila Agošton

Vrsta	Prstenovano	Kontrolni nalaz
<i>Aegithalos caudatus</i>	14	0
<i>Ficedula albicollis</i>	1	0
<i>Ficedula hypoleucus</i>	1	0
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	1	0
<i>Sylvia atricapilla</i>	15	2
<i>Sylvia curruca</i>	1	0
<i>Sylvia borin</i>	11	0
<i>Sylvia nisoria</i>	1	0
<i>Luscinia megarhinchos</i>	8	1
<i>Luscinia luscinia</i>	4	0
<i>Parus major</i>	14	0
<i>Fringilla coelebs</i>	22	0
<i>Carduelis carduelis</i>	5	0
<i>Carduelis chloris</i>	1	0
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	2	0
<i>Acrocephalus palustris</i>	1	0
<i>Locustella fluviatilis</i>	2	0
<i>Lanius collurio</i>	2	1
<i>Turdus merula</i>	5	0
<i>Turdus philomelos</i>	2	0
<i>Dendrocopos major</i>	1	0
Ukupno	114	4

Naš šstrand na
sajmu LORIST u
Novom Sadu,
25-30. 9. 2012.

Ptice markarice (4)

Srbija i Crna Gora

Dana 31. januara 2005. pojavljuje se prigodno izdanje maraka „Zaštićene životinjske vrste, ugrožene ptice ramsarskih područja“. Likovna obrada M. Kalezić, štampa Zavod za izradu novčanica Beograd. Serija sadrži četiri marke: velika bela čaplja *Casmerodus albus* (16,50 din.; 0,25€), crnovrati gnjurac *Podiceps nigricollis* (33 din.; 0,40€), patka njorka *Aythya nyroca* (41,50 din.; 0,50€) i crna roda *Ciconia nigra* (49,50 din.; 0,60€).

Dana 3. aprila 2006. izlazi prigodno izdanje „Zaštićene životinjske vrste“. Likovna obrada N. Skočajić, štampa „Forum“, Novi Sad. Serija ima četiri marke, na jednoj je velika droplja *Otis tarda* (16,50 din.; 0,20€).

Srbija

Dana 18. aprila 2007. izdato je prigodno izdanje „Zaštićene životinjske vrste, crna žuna, WWF“. Likovna obrada M. Kalezić, štampa „Forum“, Novi Sad. Serija sadrži če-

tiri marke sa crnom žunom *Dryocopus martius* (2 x 20 din. i 2 x 40 din.).

Dana 7. septembra 2007. pojavilo se zajedničko prigodno izdanje maraka Srbija–Austrija „Dunavska fauna“. Likovna obrada H. Herger, štampa RaTdr OeSD Austrija. Na marki je prikazan beloredan *Haliaeetus albicilla* u letu iznad Dunava (46 din.). Austrijska marka razlikuje se u nazivu države i nominale.

Dana 2. marta 2009. izlazi zajedničko prigodno izdanje Srbija–Bugarska „Ekologija – Stara planina“. Likovna obrada S. Krastev (šljuka) i M. Kalezić (kos kamenjar), štampa „Forum“ Novi Sad. Pored naziva države i nominale, na markama je ispisano Srbija–Bugarska, Stara planina. Prikazani su šumska šljuka *Scolopax rusticola* (22 din.) i kos kamenjar *Monticola saxatilis* (46 din.). Bugarske marke imaju iste ptice na različitoj po-

zadini. Istoga dana štampane su identične marke u tabaćićima sa obe marke.

Dana 16. maja 2009. izlazi prigodno izdanje „Evropska zaštita prirode“. Likovna obrada maraka M. Kalezić, štampa „Forum“ Novi Sad. Serija ima dve marke. Na prvoj je klišura reke Uvac sa beloglavim supom *Gyps fulvus* (22 din.), a na drugoj dolina Pčinje.

Dana 22. juna 2009. pojavilo se prigodno izdanje posvećeno nauci. Likovna obrada M. Lužajić, štampa „Forum“ Novi Sad. Serija sadrži četiri marke, a na jednoj je bela kanja *Neophron percnopterus* (44 din.).

na kojima su prikazani poznati naučnici iz raznih oblasti. Povodom dvestogodišnjice rođenja na četvrtoj je Čarls Darwin sa rubinogrlim kolibrijem *Archilochus colubris* u gornjem uglu (46 din.).

Dana 12. aprila 2010. izdato je prigodno izdanje „Fauna, gradske ptice“. Nacrt M. Kalezić, štampa „Forum“ Novi Sad. Serija ima četiri marke: vrabac pokućar *Passer domesticus* (22 din.), crna crvenorepka *Phoenicurus ochruros* (33 din.) i velika senica *Parus major* (50 din.). Velika senica je predstavljena ispred panorame Subotice, dok su ostale dve markice sa panoratom Beograda.

Dana 4. aprila 2011. pojavilo se prigodno izdanje „Zaštićene životinjske vrste, mali vranac, WWF“. Likovna obrada maraka M. Kalezić, štampa „Forum“ Novi Sad. Serija sadrži četiri marke na kojima je mali vranac *Phalacrocorax pygmeus* (22, 33, 44 i 66 din.).

Dana 6. maja 2011. izdata je prigodna marka „Sto godina Saveza izviđača Srbije“. Nacrt M. Dokmanović, štampa „Forum“ Novi Sad. Na marki je prikazan mišar *Buteo buteo* u letu (22 din.).

Dana 12. juna 2011. izdato je prigodno izdanje „75 godina zoološkog vrta u Beogradu“. Nacrt N. Skočajić, štampa „Forum“ Novi Sad. Serija ima četiri marke, a na jednoj je bela kanja *Neophron percnopterus* (44 din.).

Miodrag Čosović

ŽELITE LI DA SE PRIDRUŽITE? VELIKA POTRAGA za ovom pticom samo što nije počela!

Očekuje se uskoro. Sve više ima „očevidaca”, glasina i prepostavki da je ponovo viđena, čas na obali Bramaputre, čas na granici Kine i Mjanmara, u podnožju Tibeta, pa u Biharu u Indiji... Sve više ima želje i spremnosti da se istraži veliko područje u kojem je nekad živela.

Ružičastoglava patka *Rhodonessa caryophyllacea*, Latham 1790

Ova krupna patka izuzetne lepote, oko 60 cm duga, uočljivog polnog dimorfizma, naseljavala je oblast Bengal, deltu Ganga i Bramaputre, ali i njihove nešto više tokove. Izumrla je pre polovine dvadesetog veka.

Poslednji primerci viđeni su tada u zatočeništvu u Engleskoj.

Ni avikultura nije pomogla!

Sve nas je više koji brinemo da se ovakve priče više nikada ne ponove.
Društveno odgovorni i odgovorni prema prirodi,

LIUGONG

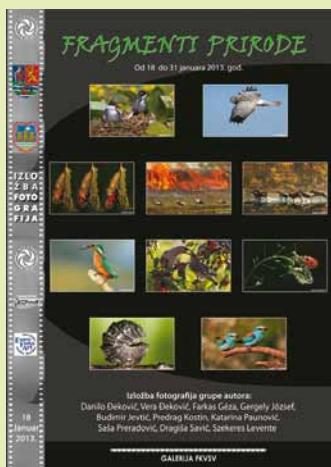
Tough world. Tough equipment.

TEIMC
MINING & CONSTRUCTION DOO

TEIMC DOO, Pančevački put bb
011 2714-498, 011 2712-877
www.teimc.rs, office@teimc.rs

Fotografski fragmenti

Grupa autora: Fragmenti prirode.
Izložba fotografija. Novi Sad, 18–30 januar 2013. Galerija Foto kino i video zaveza Vojvodine

Dana 18. januara 2013. godine u Galeriji Foto kino i video saveza Vojvodine otvorena je izložba fotografija deset autora „Fragmenti prirode“. Pored stvaralaca publici poznatih sa žiriranim izložbi (Geza Farkaš, Saša Preradović), po novinskoj fotografiji (Jožef Gergelj) i po sjajnim snimcima prirode (Katarina Paunović, Predrag Kostin, Danilo Đeković,

vić), tu su i autori čije rade, nažalost, ne viđamo često (Budimir Jevtić, Dragiša Savić, Vera Đeković i trinaestogodišnji Levente Sekereš). Njihov doprinos izložbi nije mali, naprotiv.

U okviru teme, na fotografijama je prikazan niz raznorodnih predstavnika ovdašnjeg živog sveta. Od gljiva do insekata, sitnih ptica i krupnih sisara, pretežno iz Vojvodine, u kojoj živi većina učesnika izložbe. Ovakav slog izložbe obaveštava namernika, nadležnim skreće pažnju, a sve nas opominje da, uprkos opštoj nebrizi većine, a zahvaljujući naporima manjine, u ovoj zemlji još uvek postoji nešto što s pravom nazivamo značajnim biodiverzitetom.

Mada se ne može sagledati u celini, jer je nesrećom podeljena u dva međusobno udaljena prostora (Galerija FKSV i Apolo centar), izložba pokazuje da je reč o lepo uobičajenoj grupi fotografa srodnih vokacija i sličnog senzibiliteta. To se vidi po izabranim lokalitetima, svima svojstvenoj beskom-promisnoj tehnici, odlično uočenim prizorima, istom formatu gotovih fotografija pa, shodno tome, i po zajedničkim nedostacima. Tu, pre svega, mislimo na sumnjivu kompoziciju nekih

fotografija što bi se lako moglo popraviti pažljivijim izborom izreza, odnosno formatom primerenim motivu, umesto formalnostima.

Katalog izložbe je tri puta obimniji od uobičajenog za Galeriju FKSV, a svaki autor zastupljen je sa dve, dovoljno velike, odlično štampane reprodukcije i kratkom biografijom. Lep je, dakle, ali ne i dobar. Nedostaje spisak svih izloženih fotografija, a onoga što u katalogu nema, kao i da nije bilo.

Prepuna Galerija dokaz je da autori zaslužuju znatno više: reprezentativan prostor i obiman katalog s mogućnošću da izložbu prikažu i drugde.

Gordan Pomorišac

Silard Kovač: „Vodeni lavirint“. Izložba fotografija o Gornjem Podunavlju. Novi Sad, decembar-januar 2012, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode. Organizatori: Svetski fond za prirodu (WWF), JP „Vojvodinašume“, SRP „Gornje Podunavlje“, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Grad Sombor.

Na trideset fotografija nastalih u rezervatu prirode „Gornje Podunavlje“, autor Silard Kovač i glavni organizator i pokrovitelj Svetski fond za prirodu (WWF), u okviru izložbe „Vodeni lavirint“ izabrali su da prikažu motive prirode, živi svet, isprepletenost ljudi i darova prirode i

pokušaje pozitivnih intervencija zaštita prirode koji su zamišljeni kao oživljavanje onog što je u njoj odumrlo u nedavnoj prošlosti. Od toga, na sedam fotografija prikazane su ptice. Ljubitelji ptica-realističari na ovoj izložbi nisu mogli da nađu blistave, jednostavne za uživanje i statične fotografije ptica. Nema ih ni u ostalim izabranim motivima. Autor je pokušao da ovaj zaštićeni ritski dragulj mistikuje odabirom fizičnih, na momente razarajućih motiva, uhvaćenih pokreta i snažnih kontrasta, i to do te mere da potpisi fotografijama nisu bili ni potrebni. Neki čak i kvare doživljaj, a ornitolozima posebno oni sa netačnim ornitološkim podacima. Zaista, Gornje Podunavlje prepuno je takvih motiva. Nasuprot njima su fotografije bremenite igrama senki, ali iz njih izrancuju gotovo meditativni prizori „netaknutih“ delova rezervata i živog sveta. Ipak, senke i tmine kod Kovača dominiraju, gotovo pobeđuju šarenilo i blistavost. Neke posetioce na otvaranju izložbe to je zbulilo i otežalo uživanje.

nje. Mozaik rezervata, utisak je, na ovoj izložbi nije potpun. Ovaj rit je, od samog (poslednjeg) proglašenja prirodnim dobrom pre jedanaest godina, popriše razarajućih konflikata eksplotatora prirodnih resursa i pobornika zaštite živog sveta. Posledice tih konflikata ogledaju se na svakom koraku u sveopštim promenama nagore koje ovo područje trpi, pa izbegavanje suočavanja javnosti s daleko manje privlačnim slikama i prizorima ima gorak ukus izbegavanja realnosti. Svetski fond za prirodu jedna je od retkih organizacija koja je prepozna da, ponekad, bez drastičnih akcija vraćanja na staro (u ovom slučaju projekt revitalizacije staništa na lokalitetu Štrbac), nema budućnosti za ovaj rezervat, a četiri fotografije svedoče o početnim uspesima tog projekta. A kako Gornje Podunavlje zaista izgleda? Kamo sreće da Kovačeve fotografije posluže kao pozivnica za radoznalce koji žele odgovor na ovo pitanje.

Marko Tucakov

Brem

Moja prva knjiga o pticama i ostalim životinjama bila je Brem. Može da se napiše i brem – jer su mnoga deca, koja su rasla odmah posle rata (Drugog svetskog), *bremovima* nazivala svaku knjigu koju su docnije generacije znale kao enciklopedije o životinjama. Neobična je to knjiga bila (i sada je). Najdeblja koju sam ikad imao – skoro hiljadu strana! Izdanje Narodne knjige iz 1953. U neprivilačnom tvrdom povezu, boje bele džigerice i sa platnenom čokoladnom reljefnom riknom. Imala je i slab papirni omot sa fotografijom glave razjarenog tigra, ali on je vrlo brzo nestao u dronjicima (tada još nije postojalo „plastificiranje“). U knjizi su bile malobrojne i loše reprodukovane čuvene ilustracije iz originalnog prvog i drugog nemačkog izdanja. Ispostavilo se da u porodici, u kući sestara moje bake (u kojoj se brojna porodica okupljala svake nedelje na čaju u šest), postoji celo to drugo desetotomno, gotičko izdanje *Brehms Tierleben*, štampano od 1876. do 1879. Ilustracije u tim i onda starim knjigama, prema kojima smo se mi, deca, ophodili sa strahopštovanjem, postale su važan motiv za radost s kojom sam nedeljom kretao ka kući svojih baka. Pored vrućih mařa, naravno. Ta dva *brema*, srpski i nemački, bila su mi inspiracija ne samo za traganje za novim znanjima o životinjama, za pronalaženjem novih slika, nego su izazvala i želju da posmatram životinje uživo, u prirodi. Tu sam prvi put čitao Matvejevljeve tekstove kojima je to izdanje trebalo da bude prilagođeno zanimanju domaćih čitalaca.

Zapravo, dva su čoveka – otac i sin – proslavila prezime Brem. Moglo bi se reći da je za ornitologiju važniji otac, Kristijan Ludvik Brem (1787–1864), koji je široj publici gotovo nepoznat, osim što ga njegov

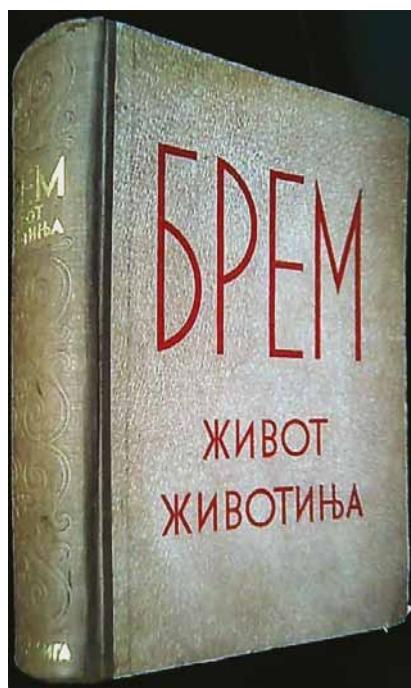
sin često pominje i citira u svojim knjigama o pticama. Tog Brema nije samo sin zvao ocem, nego i njegova pastva jer, pored toga što je bio slavni ornitolog, bio je pastor u Rentendorfu u Tiringiji. On je, posle Linea, otac najvećeg broja naučnih imena i autor standardnih nomenklaturalnih opisa mnogih evropskih ptica.

Ipak, kad se kaže samo Brem, prvo se misli na sina, Alfreda Edmunda Brema (1829–1884), zoologa koji se okrenuo popularizaciji života životinja. Brem je, u stvari, prvo htio da bude graditelj. Počeo je da studira arhitekturu, kad ga je tadašnji poznati ornitolog Miler pozvao 1847. da se pridruži ekspediciji u Afriku. Brem se nikad više nije vratio arhitekturi. Otkrića u Africi već su bila tako značajna da je, samo sa dvadeset godina, bio primljen u Leopoldinu, nacionalnu nemačku akademiju nauka. Prirodnačke studije završio je u Jeni 1856. i počeo da piše popularne i naučne članke sa svojih terenskih putovanja u egzotične predele. To je vreme popularnosti prirodnjaka u Evropi, pa Brem dobija ponudu velikog izdavača Majera da napiše višetomnu ilustrovani enciklopediju o životinjama. Tako je nastao slavni *Život životinja*, koji je odmah bivao prevoden na mnoge jezike i štampan u velikim tiražima. Srpski prevod Brema viđao sam i po kućama u kojima je inače bilo vrlo malo knjiga.

Za nas je posebno zanimljivo jedno Bremovo putovanje kroz neke naše krajeve. Prestolonaslednik Rudolf, nesuđeni austro-ugarski car, živeo je strasnim i uzbudljivim životom, punim lovačke pucnjave. Tako je i okončao svoj romaneski život – hicem iz lovačke puške, prethodno ubivši baronu Mariju Večeru u lovačkom domu u Majerlingu. Još pre toga, međutim, njegovo carsko visočanstvo rešilo je da se bavi i ornitologijom, pa je krenulo na svoj prvi teren. Krajem aprila 1878. ukrcao je na svoj dunavski parobrod koji se zvao, kako bi drukčije, „Prestolonaslednik Rudolf“, najotmene moguće ornitološko-lovačko društvo: Alfreda Brema lično, zatim predsednika Nemačkog ornitološkog društva Eugena fon Homajera, princa Leopolda Bavarskog, grofa Bombelesa, carskog kraljevskog preparatora E. Hodeka starijeg sa sinom E. Hodekom mlađim, a pridruživao im se i fruškogorski grof Hotek. Za dvanaest dana, to plemenito društvo najvišeg dvorskog i naučno-stručnog ranga je, od Apatina do Kovilja, s lakoćom na gnezdima namlatilo (književniji izraz ne bi bio primereniji) 153

ptice, među kojima i kamare orlova i drugih grabljivica. Neke od tih vrsta, kao što su crni lešinar *Aegypius monachus* i beloglavi sup *Gyps fulvus*, više se ne gnezde u našem Podunavlju. Samo krstaša *Aquila heliaca* ubili su komada osam, uglavnom na gnezdima kod Čerevića, Vrđnika i Kovilja, a belorepana *Haliaetus albicilla* čak dvanaest (osam mužjaka i četiri ženke)! O tom putovanju prestolonaslednik Rudolf objavio je dva izveštaja. Jedan interni, dvorski (danas bibliofilski raritet), pod nazivom „Petnaest dana na Dunavu“, kog je u izvodima u bečkoj „Lasti“ objavio August fon Pelceln 1879, a Boris Garovnikov 1991. prikazao u dva nastavka u novosadskom „Tragu“. Drugi, o dvanaestodnevnom putovanju po srednjem Dunavu, u vodećem evropskom „Ornitološkom žurnalu“ (Lajpcig), supotpisali su 1879. i Homajer i Brem. Tekst tog veseleg putopisa vrvi od prizora koji nam se danas čine kao bajka: mešavina idiličnih slika neverovatnog ornitološkog bogatstva i jezivog masakriranja ptica iz galantno-naučnih pobuda. Zabeležili su (što „pribrali“, što samo videli), bogami, 126 vrsta ptica, što je impresivan broj i kada se uporedi sa skorašnjim rezultatima „Velikog dana ptica“. Doduše, lovcima se ne može baš sve verovati, pa tako zauvek ostaju sumnje za neke ekskluzivitete kao što su, na primer, ušati gnjurac *Podiceps auritus*, fruškogorski suri orao *Aquila chrysaetus*, crna vrana *Corvus corone corone* na gnezdu i sl.

V. Vasić

Ptičarska oprema: durbin

Nezamenjiv na terenu, mada ponekad nezgodan za nošenje

Kod modela sa fiksnom žižnom daljinom, uz durbin obično kupujete dva različita okulara sa navojem (recimo, 20 i 30x), tako da žižnu daljinu menjate odvrtanjem jednog i zavrtanjem drugog okulara. Iako se sa zumom radi brže, više pokretnih delova znači i više mogućnosti za kvarove te, iako poseđovanje dva okulara možda deluje nepraktično, iskustva su sasvim zadovoljavajuća. Prednost okulara sa fiksnom žižnom daljinom je šire vidno polje, i većina ptičara koje sam upoznao koristi uvećanje 30x.

Kao i kod dvogleda, što je veće uvećanje, durbin je teže upotrebljavati. Kod durbina taj odnos još je izraženiji jer imaju jako usko vidno polje, s malom razlikom između uvećanja i svetlosne jačine (npr. 60:30 = 2,0; 60:25 = 2,4).

Kako napredujete u poznavanju ptica, raste i vaše poznavanje opreme i njenih mogućnosti, pa rastu i vaše potrebe/protevi. To je prirođan proces, samo treba znati da kvalitetnija optika više košta. Ako tek počinjete da posmatrate ptice, još je rano da razmišljate o kupovini durbina. Dajte sebi vremena da osetite da li vam zaista treba.

Durbini su skuplji od dvogleda, dobri durbini su jako skupi, a tu treba uračunati i cenu stativa. Jeftini durbini koštaju od par desetina evra naviše, ali za kvalitetan model poznatog proizvođača valja izdvojiti minimum 500 evra (za vrhunske modele i znatno više od 1.000), plus 30 evra za drhtav ili 100 i više evra za dobar stativ.

Odlučite se za stativ namenjen za video kameru pre nego za fotoaparat: pokreti durbina biće glatki i bez trzaja. Obratite pažnju da li stativ može da se podigne do nivoa očiju (stalno saginjanje zamara). Stativi trpe dosta udaraca u transportu i pri postavljanju, te je bolje da izdvojite veću sumu za kvalitetniji model (ukoliko vaš novčanik to može da podnese). S druge strane, da bi bio stabilan i otporan na podrhtavanja zbog vetra ili drhtanja ruku, stativ treba da je težak. Najzad, da biste ga lakše transportovali, treba da je lagan i kompaktan. Kako pronaći srednju vrednost između tih krajnosti? Ne znam ni sam – odluku prepustite novčaniku.

Dragan Simić

Iako neupućeni mešaju pojmove „dvogled“ i „durbin“ i koriste ih kao sinonime, durbin nije isto što i dvogled – više je „jednogled“. Ja radije koristim izraz „durbin“ nego „teleskop“ (iako adekvatan, taj termin izbegava se i u engleskom jer sugeriše astronomsku optiku, pa se obično koristi termin *spotting scope* ili samo *scope*). Ostavimo li terminologiju po strani, dugo sam izbegavao da početnicima preporučim kupovinu durbina, pa tako i pisanje o toj temi. Isprva, durbin vam zaista ne treba, dvogled je sasvim dovoljan. No, kada se virus ptičarenja u vas udobno smesti, poželećete ga.

Durbin je od neprocenjive koristi kada ptici ne možete dovoljno prići – ako je u udaljenoj krošnji, na otvorenoj vodi ili muljevitom sprudu; ili kada ptici ne treba suviše prići – poput para na gnezdu. Durbin će vam omogućiti da odredite koji je plen roditelj doneo gladnom pticu ili starost ptica grabljivica detaljnim posmatranjem perja. Zbog velikog uvećanja i posledičnog podrhtavanja slike, durbin se može koristiti samo sa stativom. U poređenju sa dvogledom, nošenje i durbin i stativa pride deluje nepraktično ali, uz nešto prakse, brzo ćete postaviti stativ sa durbinom i izoštiti sliku na udaljenoj ptici, ne uznemiravajući je pri tom.

Durbini se proizvode sa okularom ose simetrije kao što je objektiv i sa okularom postavljenim pod uglom od (najčešće) 45 stepeni. Iako je početniku lakše da locira pticu pomoću ‘pravolinijskog’ durbina, duže posmatranje kroz okular postavljen pod uglom je komfornej.

Najčešće se koriste durbini sa uvećanjem 30 ili 40x, i prečnikom objektiva 60 do 80 mm. Uvećanje 20x je najsnaznije zumiranje kojim možete da pratite pticu u letu – uz uvećanje 30x ptica će vam pobeti iz vidnog polja. S druge strane, uvećanje 30x verovatno je gornja granica do koje se „treperenje vazduha“ može tolerisati. Treperenje toplog vazduha, ne samo nad kamenitim, na suncu zagrejanim terenima, već i na vodenim površinama za hladnih zimskih dana, zamrlja boje i konture ptica pa otežava, odnosno, ukoliko su dalje od posmatrača, potpuno onemoćava određivanje vrste.

Mnogi modeli imaju okular sa zumom (zoom), tj. promenjivom žižnom daljinom, što ima očiglednih prednosti (odlučite se za model kome uvećanje počinje od 20x), ali i manje očiglednih mana: zum uslovljava usko vidno polje, te manju svetlosnu jačinu. Zbog toga preporučujem model sa fiksnom žižnom daljinom.

VisitSerbia.org

- ✿ Online rezervacije smeštaja u Srbiji
- ✿ Izleti i ture po Srbiji i Balkanu
- ✿ Kalendar događaja u Srbiji
- ✿ Turističke informacije

www.VisitSerbia.org

Birdwatch Serbia

Great birds! Beautiful reserves! Warm welcome!

www.BirdwatchSerbia.rs

Serbian
ADVENTURES

Svi izleti po Srbiji na jednom mestu!

Izleti, razgledanja, krstarenja, ...
Garantovani polasci
Online rezervisanje
Automatsko potvrđivanje
Plaćanje po dogovoru sa organizatorima

www.SerbianAdventures.com

SitoStar

SCREEN PRINT

*majice

*kačketi

*kabanice

*duksevi

*reklamni materijal

*i još mnogo toga

Požega, Gorobilje

031/721-100

064/57 23 742

sitostar2@gmail.com

Buenos Ajres, Argentina

Jesenji dani na „dobrom vazduhu“

Evropski ljubitelj ptica – ako je strastveni posmatrač – može računati da u svojoj zemlji sretne oko tri stotine vrsta. Tako su u evropskim zemljama nastali rasprostranjeni „Klubovi 300“ koji grupišu uporne srećnike. Kad Evropljanin dođe u Argentinu, gde živi skoro 1030 vrsta, oseća se kao dete u ogromnoj prodavnici igračaka. Svakako, Argentina je velika zemlja i da bi video sve vrste ptica, čovek bi morao da putuje hiljadama kilometara, usput menjajući klimatske zone. To smanjuje frustraciju evropskog posmatrača-amatera koji je došao u Argentinu u „neptičje“ svrhe i, koristeći priliku, upoznaje ovu lepu zemlju i iz svog omiljenog ugla.

Sredinom marta u Buenos Ajresu (na španskom „buenos aires“ znači dobar vazduh) jesen je u punom zamahu. Svi znamo da ovo nije godišnje doba

kada se pticama peva. Kako 80% ptica otkrije njihov glas, strahovao sam da neću uspeti da vidim previše ptica. Da bih povećao šansu, otišao sam u staro gradsko kupalište na reci La Plata, koje je 1980. pretvoreno u rezervat prirode *Reserva Ecologica Costanera Sur*. Reč rezervat možda zvuči isuviše ponosno, to je u stvari rekreativni prostor gde stanovalnici Buenos Ajresa – ne napuštajući teritoriju grada, čiji visoki neboderi stoje odmah uz granicu „rezervata“ – rekreativno trče, voze bicikle... Dovoljno je reći da sam tamo bio jedina osoba opremljena za posmatranje ptica.

Već na početku dočekalo me je iznenađenje. Odnekud, iz gustih krošnji, čula se lepa, melodična pesma, koju nikako nisam mogao da povežem sa poznatim ptičnjim glasovima. Ličila je malo na pesmu naših drozdova, ali „malo“ je prava reč. Moje iznenađenje bilo je još veće s obzirom da je autor ovih lepih nota neupadljiva ptica. Riđokrilka kravarka *Agelaioides badius* je malo veća od vrapca i nezнатно manja od čvorka. Telo svojim bojama podseća na prljavog vrapca, ali sa opranim, riđim krilima – kao u našeg poljskog vrapca. Argentinci ovu ptičicu zovu *Tordo musico* (drozd muzičar), a Urugvajci samo *Musico* (muzičar).

Brzo sam naučio kako da se približim ovim pticama a da ne izazovem njihovu pozornost. Bilo je dovoljno što sam otkrio mesto na kome se jato hrani, pogledao ima li sličnog mesta i tamo strpljivo sačekao – nije potrajalo dugo i čitavo jato došlo je pred moj objektiv. Čovek koji prilazi pticama je opasan. Čo-

vek kome prilaze ptice samo je bezopasn element sredine. Zahvaljujući takvoj „tehnici“, imao sam priliku da zapazim neke običaje ove vrste. Moćni kljunovi ukazuju da se hrane semenkama, ali na slikama se može videti da ne odbijaju ni proteinsku hranu – pogotovo što sam ih posmatrao u periodu hranjenja mlađunaca kojima je potrebna dobro probavljiva mesna hrana da što brže porastu.

Odrasle ptice, ali i njihovi mladi učenici, hranili su se semenjem koje su tražili na zemlji ili na stabljikama trave. Zabavno su skakutali. Jedna ptica na grančici drveta primetila je bogomoljku. Oborila ju je na zemlju gde je završila posao, mada ne bez problema, jer bogomoljka je u jednom trenutku svoju dugačku „ruknu“ pokušala da stavi u njeeno oko. Kasnije sam riđokrile kravarke sreо i u centru grada gde su „ronile“ u gust, kratko pokošen travnjak u potrazi za brojnim (što se pokazalo u njihovim kljunovima) gusenicama.

Drugog odličnog pevača, olovnu rugalicu *Mimus saturninus*, sretao sam na mnogim mestima u Buenos Ajresu. Taj se, nažalost, ponašao shodno jesenjem periodu – čutao je. Rado bih čuo njegovu pesmu jer kažu da ne samo što lepo peva već zna da oponaša najrazličitije zvuke. Olovna rugalica je veličine drozda, ali ima drugačiju siluetu od naših drozdova. Rep joj je dugačak, recimo, kao kod velikog svračaka, glava okrugla, ali znatno manja nego kod naših svračaka. Ptica je radoznala – bez straha prilazi čoveku. U Brazilu, gde sam je ranije posmatrao u kišnoj sezoni,

Ćubasti sivi kardinal *Paroaria cucullata*

Riđokrilka kravarka *Agelaioides badius*

kako usred pljuska lovi termite, spremno me je izbegavala. Više puta otkriva sam je na suprotnoj strani grma gde sam čekao sa fotoaparatom. Gledala me je preko grana očito zainteresovana za moje fotografске neuspehe. U Argentini su olovne rugalice manje plašljive. Na gradskom travnjaku znale su da se približe na 2–3 metra i da ne prekinu lov. Hrane se pre svega insektima, ali ne preziru ni malo veće pomicne mete. Tu sam upoznao njihove razne lovačke tehnike: „aktivni lovac“ (baca se u poteru za insektom, a dug rep, kao afričkom gepardu, služi kao kormilo), „lenčuga“ – mrvica čeka na stazici koja vodi na drvo (da se ne bi morala saginjati), tehnika „lepeze“ – ptica šeta obalom La Plate na koju je voda izbacila različito smeće. Odjednom, munjevitno otvara krila u obliku lepeze i plaši muve koje se kriju u smeću. Kad muve polete, veštih hvata u letu.

U Buenos Ajresu sam video dva ptičja kardinala. Ptice su slične, ali već na prvi pogled može se uočiti razlika. Obe su elegantno, crno-belo obojene i imaju prelepce crvene glave. Ćubasti sivi kardinal koji se vidi na fotografijama na glavi ima impozantan čuperak. Njegov rođak, žutokljuni sivi kardinal nema čuperak, ali njegova kapica blešti kao da je izrađena od svile. Šteta što nisam imao priliku da posmatram kardinale u proleće. Kažu da je njihov svadbeni ritual vrlo interesantan: sa raširenim krilima i repom mužjak pleshe oko ženke držeći grančicu u kljunu. Odrasli sivi kardinali jedu biljnu hranu, ali mladunce hrane beskičmenjacima. Tako kažu mudre knjige. Ja sam posmatrao odrasle ptice kako se prežderavaju gusenicama koje su vadile iz trave. Nije bilo sumnje da su to odrasle ptice jer su im glave bile crvene. Ova boja pojavljuje se tek u drugoj godini života. Mlade

ptice imaju braon glave, što mogu da potvrdim, jer sam se ponadao da je ptica koju posmatram još jedna nova vrsta, međutim, pokazalo se da nije – to je bio mladi ćubasti sivi kardinal.

Zauškasta grlica *Zenaida auriculata*

Vrste o kojima sam dosad pisao vezane su za zelene površine. U Buenos Ajresu sveprisutne zauškaste grlice *Zenaida auriculata* ne zavise od zelenila. To su minijaturne grlice – otpriklike veličine naših drozdova i težine 112 g. U martu, u glavnom gradu Argentine verovatno ne postoji ptica koja se može češće videti. Kao i svaki drugi gradski golub (mada se može sresti i izvan grada i daleko od čoveka) odlično se nalazi u betonsko-asfaltnim uslovima. Kao što je običaj među grlicama – kupi semenke sa zemlje i jede sve drugo što i naši golubovi. Druželjubive su ptice i često se vide u malim jatima. Mnoge ptice vrste van sezone gnezđenja stvaraju velika jata. Taj princip ne važi za ovu gugutku. U klimi u kojoj ima obilje hrane i ne mora da se plaši velikog mraza ili dubokog snega, primitivna gnezda može da „zida“ čitavu godinu i da leže po dva jajeta svaki put. Tako za njih sezona gnezđenja traje cele godine.

Ipak, Argentina nije raj za ove sićušne grlice. One su svojevrsne tragične re-

korderke. Čini se da su najčešće lovljena vrsta u Južnoj Americi. Na severu Argentine neki lovci znaju na preletu dnevno da ulove čak i 1000 ovih mališana.

Svaka opisana vrsta za mene je egzotična, ali ni jedna me nije šokirala. Uvek mogu da odredim na koju našu pticu liči i po čemu se razlikuje. Sreo sam ipak i ptice za koje ne bih mogao da nađem njihove evropske rođake. Kolibri je jedan primer (u Buenos Ajresu sam uočio dve vrste), ali ove leteće dragulje već sam predstavljao u Detliću. Izostaviću sada ovu minitemu, iako su kolibri prelepo blistali u jesenjem (marsovskom) svetlu.

Reći ću par reči o papagajima. U Argentini sam sreo tri vrste, od kojih je najefektnija nandaja *Nandayus nenday*. Odgajivači egzotičnih ptica znaju o kakvoj leptotici govorim. To je papagaj pretežno zelene boje sa svetlijim grudima i tamnjim leđima, dok je glava crna, sa parom krupnih i bistrih očiju. Kod starijih ptica grudi su u gornjem delu plavice. Plava su repna i letna pera (neki kažu da su vila crna, međutim, na njima se dobro vidi struktura plava boja). Kljun nandaje je intenzivno crn. Interesantne su crvene čarapice na njenim nogama. Začudilo me je otkud nandaji ovaj crveni akcent. Zelena boja apsolutno maskira pticu u krunama drveća. Tajnu sam otkrio kad je jato ovih glasnih papagaja sletelo na prelepo koralno drvo, čiji se cvetovi smatraju nacionalnim cvetom Argentine. U zelenilu lišća i crvenilu cvetova nandaje su jednostavno nestale. Svako od nas gledao je prirodnačke filmove ili je sretao papagaje (u Evropi su sve češći). Svi znamo da su glasne, pokretne, agresivne ptice. Isto je kod nandaja, ali samo dok ne slete na drvo. Odjednom učute i nestanu iz vidnog polja. Argentinski turisti koji su tuda prolazili videli su nandaje na granama tek kad su pokušali da otkriju u šta sam uperio objektiv. Činilo se da je omiljena hrana nandaja tučak cveta koralnog drveta.

Trenuci koje sam posvetio argentinским pticama podarili su mi sreću da viđim još dosta novih, lepih i nepoznatih ptica. U tom pogledu Južna Amerika je jedno od najboljih i najlepših mesta na svetu. Malo obaveznih turističkih tačaka pruža Evropljaninu – koji uvek ima preveliko vremena – šansu da bolje upozna ovu neverovatnu i prebogatu prirodu.

Nandaja *Nandayus nenday*

Tekst i fotografije: Maćej Šimanjski

Zastrašujuće trovanje zaštićenih ptica kod Čačka

Meštani iz okoline Mrčajevaca prijavili su Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije slučaj namernog trovanja zaštićenih ptica. Ovaj horor se, prema njihovih rečima, događa više od dve godine u ataru sela Donja Go-

rvnica kod Čačka. Parcele sa brojnim leševima i otrovom nalaze se u lovištu JP „Srbijašume”, a postavlja se pitanje zašto niko od njihovih zaposlenih nije obavestio inspekcije i policiju i uklonio zatrovane iznutrice. Volonteri DZPPS-a izašli su na teren i zatekli strašan prizor na njivama i u zabranima. Pronađeni su leševi ukupno 23 mišara i 15 gavrana. Nedužne ptice su tokom ledenih zimskih dana bile privučene otpacima iz lokalne klanice, a ugibale su odmah pored mesta gde su jele, što ukazuje na to da je korišćen izuzetno jak i opasan otrov. Veruje se da je na ovom mestu stradalo na stotine zaštićenih ptica i drugih divljih i domaćih životinja. Da stvar bude gora, otrovane životinje bile su hrana drugim jedinkama i tako se pošast širila na sve strane.

Namerno trovanje divljih životinja ovih razmera ne pamti se u Srbiji još od pedesetih godina prošlog veka, kada su lovci i stočari širom bivše Jugoslavije postavljali zatrovane mrcine za vukove. Prema važećem odštetnom cenovniku za zaštićene vrste, počinilac ovog krivičnog dela moraće državi da plati više od četiri miliona dinara za nanetu štetu. U narednom periodu, značajne štete od glodara trpeće ratari ovog kraja, a nijma niko neće ponuditi pomoći. Trovanje divljih životinja izaziva nepovratne i nesagledive štete u celokupnoj biološkoj raznovrsnosti. Osim toga, otrovi se lako mogu naći i u hrani koja se proizvodi na okolnim njivama, ali i u bunarima kojima se napajaju seoska domaćinstva.

Milan Ružić

Ima li kraja trovanju i ubijanju zaštićenih vrsta?

Belorepan ubijen strujnim udarom, Đurđevo, 14. 2. 2013.

Foto: Pokrajinski zavod za zaštitu prirode

Otrovan belorepan, Bačko Petrovo Selo, 4. 3. 2013.

Otrovan belorepan, Gardinovci, 21. 2. 2013.

Foto: Pokrajinski zavod za zaštitu prirode

Hronika ubijenih strogo zaštićenih vrsta se, nažalost, produžava. Osim navedenih, od početka 2013. u Vojvodini pronađeni su i leševi strogo zaštićenih vrsta: kod Kupinova 16. 2. 2013. belorepan i dva mišara pronađeni su pored uginule mačke; kod Silbaša početkom marta 2013. otrovano je pet mišara; kod Kovilja, početkom marta 2013. otovan je belorepan, kao i kod Krčedina, sredinom marta.

Marko Tucakov

Upucan belorepan, Susek, 5. 3. 2013.

Foto: Pokrajinski zavod za zaštitu prirode

PTICE i MI

Mali čuk, velika ljubav i briga

Svake godine u proleće i leto uočavamo pojavu da puno malih sova „iskače“ iz gnezda. To je normalan proces u odrastanju i osamostaljivanju za neke vrste (utina), dok nije karakteristično za čuka, kukuviju i kukumavku. Kod ovih vrsta mladunac na tlu je mladunac koji je *zaista* ispaо iz gnezda i nije u mogućnosti da se vrati. Najčešća dilema osoba koje nađu malu sovu na tlu je šta da urade sa njom. Svakako je najbolje rešenje da se mladunac vrati u gnezdo ili makar na granu obližnjeg drveta. To nije uvek moguće učiniti i čovek, u želji da pomogne, odluči da malu sovu ponese kući i pokuša sam da je othrani. Ovakva odluka nosi in druge dileme: Da li se time čovek meša u prirodne procese? Da li će umeti pravilno da othrani mladunca ili će mu učiniti „magareću uslugu“? Da li će tako othranjen mladunac kasnije biti sposoban da se vrati u prirodu i nastavi normalan život? Da li će umeti sam da lovi i čuva se od opasnosti?

Svaka vrsta sove ima specifičan jelovnik. Većina se hrani glodarima i manjim pticama, dok neke vrste jedu uglavnom beskičmenjake. Samim tim, ishrana mladunca mora se prilagoditi njegovim potrebama, a ne mogućnostima hranitelja. To je, svakako, samo privremeno rešenje jer držanje sova u zarobljeništvu zakonski nije dozvoljeno. Ako mladunca i donesete kući, u obavezi ste o tome da izvestite institucije za zaštitu prirode koje će preuzeti pticu i proslediti je u rehabilitacioni centar za divlje životinje.

Tako, nekako, počinje priča ovog simpatičnog mladunca čuka koji je pronađen u parku u Sremskoj Kamenici. Predat je nadležnim koji su procenili da je čuk u odličnom stanju i da će, već za nekoliko dana dohranjivanja, moći da bude vraćen u prirodu. Odlučeno je da se mladunac ne šalje čak na Palić, nego da se privremena briga o njemu poveri volonterima Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Tekst i fotografije: Katarina Paunović

Ponekad je dobijao i komadiće sirove piletine ali ne kao glavne obroke nego kao dodatak ishrani insektima. Radi lakšeg hranjenja korištena je pinceta.

Najbolji smeštaj za divlju pticu nije kavez gde bi mogla da oštetи perje, nego obična kartonska kutija ili plastični transporter. Budući da se čukovi uglavnom hrane bubama, nabavljali smo mu bubašvabe, zrikavce i skakavce. Došli smo do zaključka da nije nimalo lako biti „mama“ malom čuku jer skakavce nije bilo baš lako uhvatiti, a čuk bi sve što smo ulovili očas smazao.

PTICE i MI

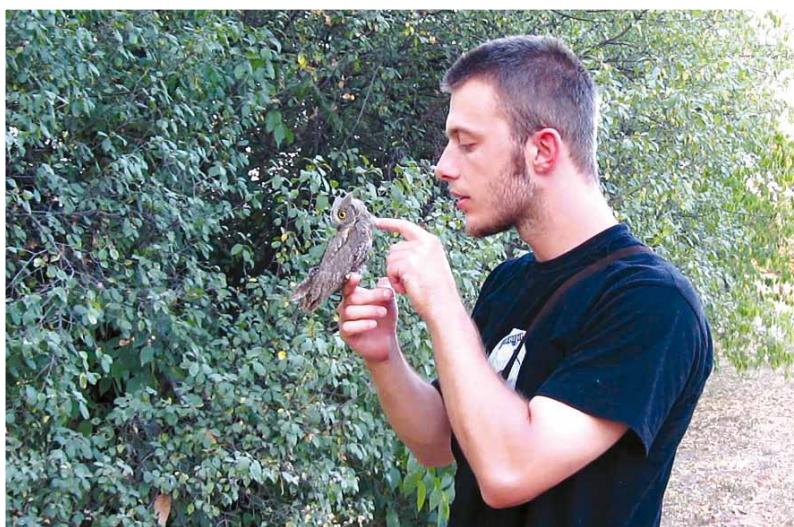
Druženje sa ukućanimima. Bez obzira što ovo simpatično izgleda, treba обратити пажњу на то да дивља птица буде што мање у контакту са људима и кућним ljubimcima (поготово psima i mačkama) kako не bi izgubila strah od njih i kako bi umela da se čuva kad se jednog dana vrati u prirodu.

Nakon 2–3 nedelje prihranjivanja konačno je дошао dan da se mališan pusti u prirodu.

Pronađite pravu sovu!

Ćuk je bio zbuњен i neodlučan, па га је Draženko мало охрабривао.

Konačno sloboden! Savršena kamuflaža omogućiće му да се стопи са окружењем и скрије од предатора. Срећно, мали pernati druže!

Grlica *Streptopelia turtur* gugutka *Streptopelia decaocto* u Srbiji

Ilustracije: Szabolcs Kókay
www.kokay.hu

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Grlica *Streptopelia turtur*
Veličina: 27–29 cm
Staniste: šume i staništa sa žbunjem, ispresečana livadama, pašnjacima i oranicama
Brojnost u Srbiji: 50.000–100.000
Trend populacije parova: opada

Gugutka *Streptopelia decaocto*
Veličina: 30–32 cm
Staniste: naselja i njihova bliza okolina
Brojnost u Srbiji: 100.000–300.000
Trend populacije parova: raste